

STRATEŠKI PLAN RAZVOJA TURIZMA GRADA MOSTARA 2020-2026

Naručitelj:

Grad Mostar

Projekt:

RITOUR – „Valorizacija kulturnog i prirodnog bogatstva kroz prekograničnu saradnju urbanih turističkih destinacija na jadranskom bazenu kraških rijeka “

Autori:

Asocijacija za ekonomski razvoj REDAH, Mostar

Ivica Sivrić, voditelj Centra za ruralni razvoj

Himzo Tule , stručni saradnik

Mostar, decembar 2019. godine

Sadržaj

Popis skraćenica	3
I Uvod	4
II Analiza postojećeg stanja.....	5
1. Položaj, zemljopisne karakteristike i klima	5
2. Prometna povezanost	6
3. Demografija.....	8
4. Gradska infrastruktura	8
5. Gradska administracija.....	11
6. Civilno društvo	14
7. Obrazovanje	15
8. Tržište rada.....	16
9. Zdravstvo i sigurnost	17
10. Ekologija	18
11. Ostala podrška	19
12. Turistički potencijali Grada Mostara	20
Urbani dio Grada Mostara- Zona Starog grada.....	21
Urbani dio Grada Mostara- ostale gradske četvrti.....	22
Ruralni dio Grada Mostara.....	24
Smještajni kapaciteti	25
III Tržišni trendovi.....	25
1. Analiza potražnje.....	25
2. Analiza tržišta i pozicioniranje grada Mostar	28
IV SWOT analiza	32
V Vizija i strateški pravci razvoja	34
VIZIJA.....	34
STRATEŠKI PRAVCI RAZVOJA.....	34
Ciljevi razvoja turizma grada Mostara	35
Cilj 1: Uspostavljanje funkcionalnog upravljanja Mostarom kao turističkom destinacijom.....	35
Cilj 2: Poboljšanje infrastrukture.....	37
Cilj 3: Razvoj turističke ponude i usluge.....	40
VI PROVEDBA I PRAĆENJE RAZVOJA TURIZMA GRADA MOSTARA	44
Izvori:.....	46

Popis skraćenica

RiTour	Akronim projekta „Valorizacija kulturne i prirodne baštine kroz prekograničnu saradnju urbanih turističkih destinacija na kraškim rijekama jadranskog bazena“
IPA CBC	Instrument predpristupne pomoći EU prekogranična saradnja
RERA	Javna ustanova za razvoj Splitsko-dalmatinske županije
HNK/Ž	Hercegovačko-neretvanski kanton/županija
ŽZH	Županija Zapadno hercegovačka
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JP EP BiH	Javno preduzeće Elektroprivreda Bosne i Hercegovine
JP EP HZ	HB Javno poduzeće Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne
JP	Javno preduzeće
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
REDAH	Asocijacija za ekonomski razvoj REDAH Mostar
LINK	Udruženje za poduzetništvo i posao LINK Mostar
INTERA	Tehnološki park Mostar
FPMOZ	Fakultet Prirodno- matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru
GSS	Gorska služba spašavanja
UNESCO	eng.: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; lokalni.: Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu.
FZS	Federalni zavod za statistiku
SWOT	eng. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Treats; lokalni: snage, slabosti, mogućnosti. prijetnje
TZ	Turistička zajednica
DMO	eng. Destination management Organization, lokalni: Organizacija za upravljenje destinacijom

I Uvod

O projektu RITOUR

Projekat RiTour – *Valorizacija kulturne i prirodne baštine kroz prekograničnu saradnju urbanih turističkih destinacija na kraškim rijekama jadranskog bazena* ima za cilj diverzifikaciju i promociju turističke ponude urbanih destinacija (Blagaj u Bosni i Hercegovini, Solin u Hrvatskoj, Podgorica u Crnoj Gori) na rijekama jadranskog bazena (Buna, Jadro, Morača) kroz prekograničnu saradnju na održivom razvoju turizma, izgradnju kapaciteta pružalaca usluga i revitalizaciju kulturne baštine i održivo korištenje prirodnih resursa.

Projekat RiTour finansiran je sredstvima Evropske unije u okviru Interreg IPA Programa prekogranične saradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2014—2020. Projekat implementira Grad Mostar u saradnji sa nositeljem projekta Javnom ustanovom RERA SD za koordinaciju i razvoj Splitsko-dalmatinske županije, te projektnim partnerima: Grad Solin, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Splitsko-dalmatinske županije „More i krš“, Turistička zajednica HNK/Ž i Turistička organizacija Podgorice.

Projekt je sufinansiran sredstvima EFRR i IPA II fondova Evropske unije.

Metodologija

Cilj ove aktivnosti je izrada Strateškog plana razvoja turizma Grada Mostara 2020 – 2026, kako bi se izradio i predložio projektnom timu RITOUR Strateški plan razvoja turizma Grada Mostara za period 2020 – 2026 (terminski plan usklađen sa Strategijom integriranog razvoja Grada Mostara 2017-2026).

Pri izradi Strateškog plana razvoja turizma Grada Mostara korišteno je više metoda s ciljem sagledavanja mogućnosti razvoja turizma s različitih aspekata. Izrada Strateškog plana razvoja turizma Grada Mostara zasniva se na analizi relevantnih i pouzdanih sekundarnih podataka objavljenih u statističkim i stručnim publikacijama te na podacima koji su se prikupili i obradili tokom izrade plana.

U prvom dijelu prikupljeni su relevantni sekundarni podaci koji su analizirani te sintetizirani u cilju osmišljavanja istraživačkih instrumenata (anketnog upitnika i radionice fokus grupa) u primarnom istraživanju koji predstavljaju temelj za izradu kvalitetnoga okvira razvoja. Sekundarni podaci poslužili su za analizu resursne atrakcijske osnove, te je istovremeno izvršena i analiza postojećeg stanja Grada Mostara temeljena takođe na sekundarnim podacima, prvenstveno prikupljenima od strane zavoda za statistiku i drugih relevantnih institucija i organizacija.

Anketni upitnik je sačinjen radi prikupljanja informacija o turistima u Mostaru, te sadrži 11 pitanja. Anketiranje je obavljeno na uzorku od 155 turista u Mostaru tokom 11. mjeseca 2019. godine na različitim turističkim lokacijama u gradu tokom različitih perioda u sedmici i različitih perioda tokom dana, s ciljem da se dobiju što relevantnije povratne informacije od turista.

Upitnik sadržava niz pitanja koja su poslužila u cilju dobijanja nepristranih i pouzdanih informacija o preferencijama turista i ključnim nedostacima.

Jedan od alata koji je korišten pri izradi Plana je interaktivna radionica strateškog fokusiranja koja je održana u decembru 2019. godine, koja je okupila ključne aktere sektora turizma grada Mostara s ciljem dobijanja prijedloga za strateške ciljeve, prioritete i mjere razvoja turizma u Mostaru.

II Analiza postojećeg stanja

1. Položaj, zemljopisne karakteristike i klima

Grad Mostar nalazi se u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine i zauzima površinu od 1.159 km² i glavni je grad Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije (HNK/Ž). Mostar je privredni, naučni i kulturni centar Hercegovine¹.

Smješten je na obalama šest rijeka: Neretva, Radobolja, Buna, Bunica, Jasenica i Drežanka. Sjeverno od grada Mostar postoje tri važna resursa-vještačka jezera Grabovica, Salakovac i Mostar.

Gradsko urbano područje smješteno je u tri kotline i čini 18,8% teritorije Grada, dok 88,2% čini brdsko-planinski reljef, od koga je preko 60% nadmorske visine preko 1.000 metara. Mostarska kotlina obuhvata područje Grada Mostara od naselja Drežnica do Žitomislića. Maksimalna dužina područja je oko 57 km, a maksimalna širina 34 km. Kroz središte grada protiče rijeka Neretva. Dolinu u kojoj je smješten (nadmorska visina 60 m do 80 m) nadvisuju okolne planine, te stvaraju time specifično klimatsko-vegetacijsko okruženje, koje varira od blage planinske do mediteranske klime. Najpoznatija

¹ Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017-2026

brda oko mostarske kotline su Hum, Brkanovo Brdo, Galac, Orlovac, Mikuljača, Žovnica, Planinica i Fortica. Najpoznatije planine koje se nalaze u blizini Mostara su Velež, Prenj, Čabulja i Čvrsnica².

Njegov položaj je od izuzetnog turističkog značaja jer je od Jadranskog mora udaljen samo 60 km.

Po starom Prostornom planu (koji je još uvijek važeći) buduće stanovništvo i funkcije Grada planirane su sa sljedećim projekcijama:

- Sjeverni bazen Bijelog Polja, s procijenjenim brojem stanovnika od 36.000 u 2015. god.
- Centralni bazen Mostara s procijenjenim brojem od 103.200 stanovnika u 2015. god.
- Južni bazen Bišće Polja i Jasenice s procijenjenim brojem od 36.000 stanovnika u 2015. god.

Mostar se odlikuje blagom mediteranskom klimom, u najvećem dijelu (južno) zbog uticaja Jadranskog mora kroz dolinu rijeke Neretve, sa najvišom prosječnom temperaturom od 39,4^o C, te najnižom od 4,5^o C, tako da se može smatrati gradom sunca. Mostar odlikuju: najveći broj sunčanih sati (2291h), srednja godišnja temperatura zraka od 14,6^o, te srednja ljetna temperatura zraka od 23,2. Mostar i područje južno od njega imaju klimu sa izrazito vrelim i sušnim ljetima te blagim i kišovitim zimama. Relativna vlažnost zraka ljeti zna biti ispod 50%, a zimi i preko 80%. Uticaj uzvodno od Mostara sve je manji i klima već poprima karakteristike kontinentalne klime.

Zaključak

Grad Mostar ima povoljan geografski položaj sa stanovišta povezanosti kontinentalnog dijela sa jadranskom obalom, blizine mora, ima ugodnu klimu i prirodne znamenitosti koje treba valorizirati kako bi se obogatila turistička ponuda. Pored urbanog dijela grada, potrebno je razvijati ruralne dijelove u smislu poboljšanja infrastrukture i komunalnih usluga kako bi se umanjila razlika između uslova života u urbanim i ruralnim dijelovima grada. U vezi s tim takođe je potrebno raditi na decentralizaciji i diverzifikaciji turističke ponude kako bi se pored stare gradske jezgre nudili cjeloviti turistički proizvodi koji obuhvataju prirodne, kulture i druge znamenitosti u prigradskim i ruralnim dijelovima grada.

2. Prometna povezanost

Grad ima cjelovitu prostornu infrastrukturu, cestovni, željeznički i zračni promet. Prometna infrastruktura Grada Mostara se temelji na putnoj infrastrukturi. U Mostaru su za transport od ključne važnosti razvoj zračnog prometa i razvoj masovnog urbanog transporta. Grad Mostar ima 64 km željezničke mreže, 90 km magistralnih putova, 50 km regionalnih putova i 256 km lokalnih putova.

Postojeća cesta Sarajevo-Mostar-Ploče izgrađena je 1960-tih godina trasom starog, otomanskog/austro-ugarskog puta. U međuvremenu su se oko ceste razvila naselja, a i popravile vozne karakteristike prijevoznih sredstava. Veza sa autocestom se trenutno nalaze na 30 km južno od Mostara, preko koje je povezan sa autocestom u Hrvatskoj, a preko nje sa mrežom autocesta Europe. Sjeverna poveznica je udaljena 90 km, te se u narednim godinama očekuje puna povezanost Grada na koridoru Vc.

Usko grlo Grada nastaje uključivanjem magistralnog puta M-17 u urbano područje bjelopoljske kotline, gdje je prisutna koncentracija tranzitnog, izvorno ciljnog i lokalnog saobraćaja (TZI, 2010). Također je prisutan problem gustog saobraćaja u urbanom području izazvan velikim brojem automobila kao i

² Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017-2026

nedovoljnim brojem garaža i parkirališta. Analizom je utvrđeno da ne postoje dovoljno razvijeni kapaciteti za razvoj biciklističkog i pješačkog saobraćaja te da stanovnici Grada Mostara nedovoljno koriste javni prijevoz.

Željeznička pruga uskog kolosijeka iz austro-ugarskog razdoblja zamijenjena je koncem 1960-tih elektrificiranom prugom normalnog kolosijeka. Na području Grada Mostara nalazi se dio magistralnog željezničkog pravca Sarajevo-Ploče u dužini od 52 km sa četiri stanice. Pruga povezuje Mostar na jugu sa lukom Ploče u Hrvatskoj, a na sjeveru preko Sarajeva je uključen u mrežu željeznica Europe.

Što se grada Mostara i njegove okolice smatra, mogućnosti putovanja su zadovoljavajuće, jer Mostar ima vlastitu zračnu luku koja je otvorena za civilni zračni promet 1965., a 1984. Zračna luka Mostar proglašena je alternativom Međunarodnoj zračnoj luci Sarajevo tokom Zimskih olimpijskih igara čime je stekao status Međunarodne zračne luke. Nakon zaključenja Dejtonskog mirovnog sporazuma, Međunarodna zračna luka - Zračna luka Mostar d.o.o. ponovno je otvorena za zračni promet 7. jula 1998. godine.

Podaci o broju putnika Zračne luke Mostar prikazani su u donjoj tablici:

Tabela 1. Mostarski aerodrom – Broj putnika 2012 - 2016

Godina	jan	feb	mar	apr	may	jun	jul	aug	sep	oct	nov	dec	TOTAL
2012	177	318	2139	9321	8677	11922	9921	13737	10839	6360	2921	1873	78205
2013	155	7	2453	7737	9082	9146	6707	11103	9599	7602	3339	2009	68939
2014	395	117	1573	5817	9685	9288	8831	10691	10499	7731	1426	1921	67974
2015	775	186	2425	6680	11868	9693	9715	13307	11502	6718	852	1285	75006
2016	226	24	1127	3820	6493	7234	8576	10745	10503	4651	507	1002	54908
Trend													

Njemačka niskotarifna aviokompanija Eurowings, uz sufinansiranje grada Mostara, i zahvaljujući glasovima o internetskom istraživanju provedenom na Facebooku i službenoj internetskoj stranici kompanije odredila je 2018. godine Zračnu luku Mostar kao svoju novu destinaciju. Mostar je neizravno povezan s drugim europskim destinacijama u koje Eurowings leti. Letove za Zagreb subvencira Federalna vlada, dok letove za Stuttgart i Dusseldorf subvencionira kantonalna vlada i grad Mostar. Osim toga postoje i čarter letovi iz Bejruta (Croatia) i to je 30 letova godišnje. 2019. godine je počeo letjeti i Fly Bosnia iz Italije, ali su tek počeli i odradili 2 čartera iz Napulja³.

Osim nabrojanih mogućnosti dolaska zrakoplovom u Mostar, putnici koji dolaze u Mostar i Hercegovinu mogu koristiti zračne luke Sarajevo, Split i Dubrovnik koje su udaljene oko 2 sata vožnje automobilom od Mostara.

Pored ovih pokazatelja o transportu, grad Mostar se suočava i sa drugim izazovima koji se tiču unutrašnjeg transporta u gradskom centru i prigradskim i ruralnim naseljima.

Mostar posjeduje veoma mali broj biciklističkih staza u samom gradu, dio uzroka je u samom urbanističkom izgledu grada, gdje u starijim gradskim četvrtima nema mogućnosti za njih. Postojeće

³ Redah Mostar 2019

biciklističke staze se nalaze u novijim četvrtima i pojedinim prigradskim naseljima ali nisu povezane tako da ne predstavljaju nikakvu prednost u smanjenju saobraćajnih gužvi i smanjenju uticaja na okoliš.

U ruralnim dijelovima se sve više razvija brdskih biciklističkih staza, prvenstveno namjenjenih razvoju tog vida turizma.

Zaključak

Očekivano povećanje broja turista ne prati postojeći nivo zračnog prometa. U budućnosti će biti izražena još veća potreba za zračnim prometom, jer trendovi razvoja ovog vida prometa u razvijenim zemljama Europe pokazuju rast, kako u prijevozu putnika, tako i u prijevozu tereta (kargo).

Regiju godišnje posjeti 2.3 mln posjetitelja koji ostvare 3.1 mln noćenja, od čega na Međugorje otpada oko 1.0 mln posjetitelja koji ostvari 2.6 mln. noćenja, uglavnom koristeći zračne luke u Splitu i Dubrovniku. Gradska uprava, menadžment zračne luke pa i turističke agencije treba da preduzmu dodatne napore kako bi bili u stanju preuzeti znatno veći broj posjetitelja. Razvoj zračne luke u uskoj je vezi sa ukupnim razvojem Grada Mostara kao regionalnog centra, pa je stoga ovaj potencijal jedan od prioritarnih razvojnih projekata grada (EU, 2014).

3. Demografija

Prema posljednjem službenom popisu stanovništva iz 2013. godine, grad Mostar imao je 105 797 stanovnika. Prema nacionalnoj pripadnosti taj broj se dijeli na: 46 752 Bošnjaka, 51 216 Hrvata, 4 421 Srba i 3408 ostalih. (<http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/>) . Na širem području (uključujući naselja Cim, Gnojnice, Iliće, Jasenicu, Raštane i Vrapčice) živi oko 85.000 stanovnika.

Po broju stanovnika Grad Mostar je na četvrtom mjestu u Federaciji BiH (iza Sarajeva, Tuzle i Zenice) te je istodobno najveća jedinica lokalne samouprave (JLS) na području HNK/Ž na čijem području živi polovica ukupnog broja stanovnika HNK/Ž. Zadnjih godina broj stanovnika na području Grada Mostara bilježi tendenciju vrlo blagog i skoro zanemarivog rasta po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 0,24 % .

Starosna struktura stanovništva Grada Mostara je relativno stabilna. Oko 16% stanovništva čini starosna grupa od 0-14 godina; 66% stanovnika grupa radno sposobnog stanovništva od 15-64 godine te 18% stanovništva u starosnoj grupi 65+ godina.

4. Gradska infrastruktura⁴

Vodovod

Za opskrbu grada i prigradskih naselja koriste se izvorišta: Studenac, Radobolja, Bošnjaci-Potoci, Salakovac i Blagaj. Raspoloživa dnevna količina vode po stanovniku na teritoriji Grada Mostara iznosi 75.254 l/s/stan odnosno godišnja 27.437 m³/stan (HEIS V. , 2010). To prelazi prag od 20.000 m³/st, pa

⁴ Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017-2026

se područje smatra veoma bogatim vodom. Ukupna raspoloživost pitke vode na teritoriji Grada Mostara s procijenjenom minimalnom izdašnosti ranga pojave jednom u dvadeset godina je 1,9 m³/s.

Analizirajući podatke može se uočiti da do 2030. god. na teritoriji Grada Mostara postoji osigurana potrebna količina vode, čak i višak.

Kvalitet voda izvorišta za vodoopskrbu je uglavnom zadovoljavajući, tako da se provodi samo dezinfekcija vode, osim na vodozahvatu Radobolja gdje se za vrijeme velikih mutnoća koristi uređaj za kondicioniranje vode (brzi filteri).

Kanalizacija

Grad Mostar je u cilju unapređenja opštih uslova života i očuvanja životne sredine pokrenuo aktivnosti na rješavanju pitanja otpadnih voda te je uz pomoć Svjetske banke sačinjena Studija o poboljšanju kvaliteta vode rijeke Neretve izrađena od strane MWH HARZA Engineering Co, INC Chicago, sa domaćim podugovaračem, konsultantom INTEGRA d.o.o. Mostar. Na osnovu ovoga projekta su prikupljene potrebne saglasnosti i dozvole te se otpočelo sa izgradnjom kolektora 2015. godine.

U dosadašnjem periodu grad Mostar je putem kredita EIB-a (European Investment Bank) i vlastitih sredstava uspio da izgradi kolektore na desnoj i lijevoj obali rijeke Neretve u skladu sa projektnom dokumentacijom.

Na desnoj obali je izgrađena kolektorska mreža u dužini od približno 6500 m i to na dijelu od kružnog toka u ulici Ante Starčevića do Uređaja za prečišćavanje otpadnih voda. Ovaj kolektor je projektovan kao mješoviti te služi za prikupljanje kako fekalnih tako i oborinskih voda. Na dosada izgrađenu desnoobalnu mrežu je izvršeno priključenje postojeće kanalizacione mreže koja dolazi iz pravca zapada te se sve otpadne vode transportuju na objekat prečištača. U slučaju ekstremnih oborina, na desnoobalnom kolektoru, projektom je planirana izgradnja četiri kišna preljeva koji višak vode evakušu u rijeku Neretvu. U dosadašnjem toku realizacije projekta su izgrađena tri kišna preljeva koji uspješno vrše svoju funkciju. Radovi na izgradnji desnoobalnog kolektora su još uvijek u toku realizacije te se očekuje završetak svih aktivnosti do 2021. godine.

Na lijevoj obali je izgrađena kolektorska mreža u dužini od približno 6930m na dijelu od naselja Zalik do objekta ulazne građevine sifona, na lokaciji Bišće polje, putem kojega se spaja na desnoobalni kolektor i dalje na uređaj za prečišćavanje otpadnih voda. Ovaj kolektor je projektom planiran kao separatan te služi za odvodnju fekalnih otpadnih voda ali ne i oborinskih otpadnih voda. Za odvodnju oborinskih voda će se koristiti postojeća kanalizaciona mreža. Na lijevoobalni kolektor je priključen manji dio postojeće fekalne kanalizacije a u toku su pripreme za izradu projektne dokumentacije za spajanje na novoizgrađenu kolektorsku mrežu postojeće kanalizacione mreže.

Izgrađena desnoobalna kolektorska mreža je sredinom 2018. godine spojena na Uređaj za prečišćavanje otpadnih voda te je isti od toga trenutka u probnom radu i vrši tretman otpadnih voda. Cjelokupna količina prikupljenih otpadnih voda se prihvata na uređaj i tretira te nakon toga ispušta u rijeku Neretvu.

Rad uređaja je opterećen problemom odlaganja otpadnog mulja i u toku su aktivnosti na rješavanju ovoga pitanja.

Elektro-snabdjevanje

Prema podacima JP EP BiH Elektrodistribucija Mostar, potrošnja na području njenog djelovanja u 2014. god. na 0,4 kV mreži je iznosila 100.210.150 kWh (kućanstva oko 82%), dok je, prema podacima JP EP

HZ HB – Poslovnica Mostar, isporučeno u 2014. god. 210.740.604 kWh električne energije na 0,4 kV mreži, od čega kućanstvima oko 71%.

Može se zaključiti da nije došlo, iako je to u prethodnim procjenama predviđano, do povećanja količine isporučene električne energije konzumu na području grada Mostara u odnosu na razdoblje 2005-2008. Prema statističkim podacima, potrošnja po kućanstvu iznosi 3.936 kWh godišnje (prosjeak za BiH je 4.500 kWh). To jasno ukazuje na pravce energetske efikasnosti na području Grada Mostara.

Stanje javne rasvjete u Gradu Mostaru je relativno zadovoljavajuće, obzirom da procent obuhvaćenosti stanovništva javnom rasvjetom iznosi 80-85%. U cilju smanjenja troškova javne rasvjete, a i povećanja kvaliteta iste, potrebno je uložiti dodatne napore u energetska efikasnost javne rasvjete. Sustav je uvelike zastario (puno energije za malo svjetlosti) te treba uložiti napore u pravcu povećanja kvaliteta i intenziteta rasvjete uz uslove energetske efikasnosti.

PTT i Internet

U regiji trenutno djeluje šest glavnih internetskih pružatelja usluga. Postoje tri nacionalna operatera: M: tel sa sjedištem u Banjoj Luci, BH Telecom sa sjedištem u Sarajevu i HT Eronet sa sjedištem u Mostaru. Sva tri operatera pokrivaju veći dio Bosne i Hercegovine. Ostala tri operatera, Telemach, Mreža i ELTA, ne pokrivaju cijelu regiju, ali pokrivaju glavna središta kantona, stoga Telemach ima najjaču mrežu u Mostaru s planom širenja na ostale općine u Hercegovini, Mreža pokriva HN kanton (Mostar, Stolac, Međugorje, Čapljina) i Županija Zapadno hercegovačka (u daljem tekstu ŽZH)- (Ljubuški, Široki Brijeg), dok ELTA kabel pokriva cijelu Republiku Srpsku i djeluje u Federaciji BiH preko partnerskih kompanija.

Imajući u vidu da HT Eronet, BH Telecom i M: Tel kao, takozvani, nacionalni operatori, imaju vlastitu infrastrukturu, te stoga imaju bolju i širu pokrivenost regije. Ostali davatelji internetskih usluga "posuđuju" infrastrukturu od nacionalnih operatera, ali Telemach ima vlastitu kopnenu kablovsku mrežu u Mostaru s opcijama za optički brzi internet, što ih u Mostaru čini ozbiljnim pružateljem usluge kao poslovnim centrom Hercegovine.

U gradu postoje dva pružaoca usluga PTT-a: Javno preduzeće BH pošta i Hrvatska pošta d.d. Mostar, koje imaju dobru pokrivenost sa svojim poslovnica. Oba pružaoca pružaju usluge slanja i primanja pošte, imaju mjenjačnice i imaju mogućnost slanja i primanja novca.

Upravljanje otpadom

Prikupljene količine komunalnog otpada sa šireg područja Grada Mostara se uglavnom deponiraju na novi prostor Javno preduzeće Deponija, koja se nalazi u Vrapčićima na udaljenosti 12 kilometara od uže jezgre Grada Mostara. Troškove deponiranja plaćaju operatori koji prikupljaju i vrše odvoz otpada na deponiju, a prikupljanje otpada i manipulativne troškove plaćaju korisnici usluga. Pokrivenost uslugama je niska (oko 62%), pa se javlja veliki broj divljih deponija.

Grad Mostar je osnivač komunalnih poduzeća Javno Poduzeće Parkovi i Javno Preduzeće Komos koji su ovlašteni operateri za prikupljanje i upravljanje komunalnim otpadom. Pored toga osnovano je i komunalno Javno preduzeće Komunalno. Pored navedenih poduzeća u Gradu postoji i Javno preduzeće Deponija formirano 2008. god. koje upravlja izgradnjom i radom nove regionalne sanitarne deponije. Fizički je smješteno odmah uz staru zatvorenu deponiju Uborak (površine oko 2,1 ha).

Operateri koji vrše prikupljanje i odvoz komunalnog otpada su potpisnici ugovora s poduzećem JP Deponija.

Parking

Istraživanja mirujućeg saobraćaja na području Grada Mostara pokazala se da je ova funkcija dosta zapostavljena, kako u planiranju, tako naročito i u realizaciji planiranih parking prostora.

Planirani parking prostori koji su tretirani u okviru prostorno-planske dokumentacije uglavnom se ne realizuju. Investitori koji grade svoje objekte, iako imaju obavezu obezbijediti određen broj parking mjesta (prema normativima) najčešće to ne realizuju. U posljednje vrijeme prisutan je naglašeni trend da se brojni sadržaji nastoje smjestiti u centralnu gradsku zonu, iako je njen kapacitet limitiran i prostorno i saobraćajno. Posebno je naglašen problem upravljanja parking prostorima. Cjelokupan sistem upravljanja koji sadrži funkciju planiranja, izgradnje, korištenja i plaćanja parkirališta sveden je na naplatu parkiranja, a sredstva koja se dobivaju naplatom parkiranja ne koriste se za izgradnju novih parkirališta. U centralnom području grada organizovana su samo četiri parkirališta sa ukupno cca 400 mjesta za parkiranje što ne zadovoljava ni 50% potreba. Parkiranje se vrši na saobraćajnicama, trotoarima, trgovima i zelenim površinama što remeti tekući i pješački saobraćaj i doprinosi povećanju saobraćajnih nezgoda.⁵

Grad Mostar u svom sastavu ima JP Parking koje upravlja javnim parking površinama na području grada.

Zaključak

Temeljno pitanje fizičke infrastrukture s kojom se suočava Grad Mostar je zračna luka. Grad Mostar je većinski vlasnik (88%) Zračne luke Mostar, što, promatrano sa stanovišta vlasništva, nije u opreci s internacionalnom praksom, no u opreci sa stanovišta ekonomske efikasnosti upravljanja.

Generalno Mostar ima problem sa nedovoljnim prostorom za parkiranje posebno tokom glavne turističke sezone u užoj gradskoj jezgri, takođe postoji veliki broj manjih privatnih parkinga koji većinom rade kao neregistrirani i imaju vrlo različite cijene parkiranja. Potrebno je raditi na rješavanju problema parkiranja i unutrašnjeg lokalnog transporta u gradu.

5. Gradska administracija

Gradska uprava ima pet odjela (Odjel za organizaciju, pravne poslove, opću upravu, civilnu zaštitu i vatrogastvo, Odjel za financije i nekretnine, Odjel društvenih djelatnosti, Odjel za urbanizam i građenje i Odjel za gospodarstvo, komunalne i inspeksijske poslove) u kojima se obavljaju:

- poslovi opće uprave i mjesne uprave i samouprave,
- organizacijski poslovi i kadrovski poslovi,
- upravni i normativno pravni poslovi,
- poslovi proračuna, financija i upravljanja nekretninama,
- poslovi kulture, predškolskog obrazovanja, obrazovanja, mladih i sporta,
- poslovi socijalne zaštite, stanovanja i zdravstva,

⁵ Studija saobraćaja grada Mostar, 2010 godina

- poslovi prostornog planiranja (urbanizma), građenja, visokogradnje, komunalne infrastrukture, niskogradnje i katastra,
- poduzetništvo, obrt, promet i turizam i
- komunalni poslovi i poslovi zaštita okoline te javnog reda i sigurnosti.

Nadležnost Grada Mostara⁶ u sektoru turizma po Pravilniku o unutarnjoj organizaciji Gradske uprave Grada Mostara predviđa dva radna mjesta (koji rade na promociji turizma i implementaciji projekata) , iz kojih se vidi nadležnost:

22.3 Stručni savjetnik za turizam

Opis poslova: prikuplja i analizira pokazatelje za unapređenje turizma, planira i programira mjere i aktivnosti u oblasti turizma, ostvaruje suradnju sa turističkim zajednicama i agencijama, surađuje i razmjenjuje podatke sa entitetskim i državnim institucijama u oblasti turizma, prati i proučava stanje turizma u gradu, daje prijedloge za poduzimanje mjera u cilju poboljšanja stanja u turizmu, izrađuje analize, izvješća i stručne materijale

22.8 Stručni suradnik za turizam

Opis poslova: prati i proučava stanje u oblasti turizma, sudjeluje u planiranju i programiranju mjera i aktivnosti u oblasti turizma, ostvaruje suradnju sa turističkim zajednicama i agencijama, daje prijedloge za poduzimanje mjera u cilju poboljšanja stanja u turizmu, izrađuje analize, izvješća i stručne materijale.

Financijska podrška putem Proračuna Grada Mostara odnosi se na:

1. Podršku Sajmovima Grada Mostara koji su direktni način promocije
2. Promocija Grada Mostar koja se odnosi na izradu promotivnih materijala kao i financiranje vodiča kroz grad
3. Podrška manifestacijama turizma u Gradu Mostaru iz oblasti kulture, sporta i ruralnog turizma

Komisija za izbor suvenira Grada Mostara, donijela je 2017. godine odluku o izboru suvenira Grada Mostara -rad autora Bećira Burića iz Mostara. Suvenir je u obliku ključa koji sadrži motive Starog mosta, masline, duhana, smokve i šipka.

Grad Mostar aktivno radi na identifikaciji, razvoju partnerstava i implementaciji različitih programa i projekata usmjerenih na razvoj turizma. Posebno se to odnosi na projekte u sklopu IPA prekograničnih poziva EU, kroz koje su ostvareni značajni rezultati na valorizaciji turističkih resursa i na promociji turističke ponude grada.

Grad Mostar je u sektoru turizma implementirao sljedeće projekte:

Projekat HERA

Projekat HERA - Upravljanje održivim turizmom zasnovanom na zajedničkom kulturnom naslijeđu Jadrana koji je implementiran u okviru IPA Programa jadranske prekogranične suradnje. Projekat je

⁶ SLUŽBENI GLASNIK Broj 9 /2018. Grada Mostara

implementiran zajedno sa 18 partnera iz Hrvatske, Italije, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Albanije i Grčke.

Ukupna vrijednost projekta bila je 8.842.600 EUR, a udio Grada Mostara iznosio je 418.788,46 EUR, od čega je 85% odnosno 355.970,19 EUR sufinancirala EU, a 15%, odnosno 62.818,27 EUR Grad Mostar.

Cilj projekta HERA, koji je započeo u novembru 2013. godine a traje do marta 2016. godine, je razviti zajedničku prekograničnu platformu za upravljanje i promociju održivog turizma na jadranskom području baziranog na zajedničkom kulturnom naslijeđu.

Rezultati koje je grad Mostar ostvario u sklopu projekta HERA:

- ruta kulturnog turizma „Mostovi kultura“ koja predstavlja bogato kulturno-povijesno naslijeđe Mostara i posebnost ovih prostora.

- Visitor Centar (Centar za posjetioce) u objektu Doma kulture na Buni, koji je obnovljen u sklopu projekta i za koji je izrađeno multimedijalno rješenje koje će omogućiti da se uz pomoć različitih interpretacijskih modela, prvenstveno virtualne prezentacije, predstavi kulturno-povijesno naslijeđe Mostara i obogati turistička ponuda grada.

Projekat Ritour

Projekat RiTour odobren je u sklopu programa Interreg IPA prekogranične suradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2014 – 2020. Grad Mostar implementira projekt RiTour u partnerstvu sa partnerima iz Hrvatske (RERA – Javna ustanova za razvoj Splitsko-dalmatinske županije, Grad Solin i Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Splitsko- dalmatinske županije), Turističkom organizacijom Podgorice, Crna Gora, i Turističkom zajednicom HNK/Ž.

Ukupna vrijednost projekta iznosi 840.700,03 Eura.

Vrijednost projekta za Grad Mostar iznosi 99.403,68 EUR, od čega 84.493,12 EUR iznosi financiranje EU, a 14.910,56 EUR iznosi sufinansiranje Grada Mostara.

Projekt je započeo s implementacijom 1. jula 2017. godine, a završava 31. decembra 2019. godine.

Projektom RiTour omogućen je razvoj turističkih destinacija na rijekama Jadro, Buna i Morača u tri zemlje učesnice projekta, kroz usklađivanje strateških dokumenata o održivim načelima, izgradnjom kapaciteta ponuđača turističke ponude, stvaranjem prekograničnih turističkih proizvoda, poboljšanjem i valorizacijom zaštićenih kulturnih i prirodnih dobara; te konačno pravilnim marketingom s krajnjom svrhom povećanja turističkog toka u regiji i poboljšanju socioekonomskog okruženja.

Projekat „Rekreacioni centar Bunica – unapređenje turističke infrastrukture“

Grad Mostar je implementirao Projekat „Rekreacioni centar Bunica – unapređenje turističke infrastrukture“ za koji smo dobili sredstva od Ministarstva trgovine, turizma i zaštite okoline HNK. U okviru ovog projekta su obnovljene 23 klupe na području rekreacionog centra i izvršeni su radovi na čišćenju i sječi dotrajalih i sasušenih stabla i košenju trave.

Projektom je planirano uređenje obale i postavljanje dva metalna, montaža mostića za prijelaz na ade. Ukupna vrijednost projekta je 30.000,00 KM

WINTERVILLE

Grad Mostar organizuje od 2017. godine Zimski grad i doček Nove godine po nazivom Winterville. U sklopu Zimskog grada predstavljen je programski sadržaj koji je organizovan u saradnji s mostarskim umjetnicima. U 2019. godini je Mostar osvojio drugo mjesto u BiH po uređenju i posjećenosti.

Projekt BACAR - Bolji pristup razvoju: Klasteri i konkurentnost – Umrežavanje u Jadranskoj regiji je implementiran od strane Ministarstva privrede HNK, a Grad Mostar je učestvovao u kreiranju Centra za klasterne ustupajući prostor u Vizitor centru na Buni za smještaj klastera i za održavanje radionica i seminara na temu turizma.

Grad Mostar je pokrenuo i redovno održava web stranicu <https://www.turizam.mostar.ba/>. Stranica obuhvata sve sadržaje, atrakcije, događaje i aktivnosti vezane za turizam u gradu Mostaru.

Od 2008. godine gradsko vijeće grada Mostara ne funkcioniše jer nema izbora u gradu Mostaru, te ta činjenica otežava funkcionisanje gradskih službi.

Zaključak

Jedan od problema u boljem funkcionisanju grada predstavlja činjenica da ne postoji gradsko vijeće, te je time spriječeno donošenje bitnih odluka za razvoj grada, u svim segmentima pa tako i u razvoju turizma.

Nadležnosti gradske administracije u sektoru turizma su relativno male i ne daju odgovarajući pravni okvir za jači uticaj grada na razvoj turizma.

Grad Mostar u narednom periodu treba napraviti strateški zaokret u razvoju turizma, što podrazumijeva napuštanje dosadašnjeg koncepta i prelazak na integralni koncept turizma koji počiva na konceptu turističke destinacije Grada Mostara, a u budućnosti na formiranju turističke zajednice Grada Mostara.

Procesi globaliziranja i reindustrijalizacije bi tekli puno brže da se snažnije razvija partnerstvo javnog, privatnog i civilnog sektora odnosno da se bolje i više koriste potencijali koje Grad Mostar ima.

6. Civilno društvo⁷

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK/Ž, ukupno je registrirano na području Grada Mostara 798 udruga, od kojih je oko 265 aktivno.

Osim administrativne pomoći Grad Mostar pruža i finansijska sredstva za djelovanje civilnog sektora, koja osigurava redovito u svom budžetu i dodjeljuje ih putem javnih poziva.

⁷ Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017-2026

Značajna je suradnja koju Grad postiže s organizacijama koje zastupaju interes mladih, osobito s Vijećem mladih Grada Mostara. Ta suradnja je ostvarena i sa pojedinim nevladinim organizacijama koje se bave ekonomskim razvojem kao što su Asocijacija za ekonomski razvoj REDAH Mostar (u daljem tekstu REDAH, Udruženje za poduzetništvo i posao LINK Mostar (u daljem tekstu LINK), INTERA Tehnološki park Mostar (u daljem tekstu INTERA).

Zaključak

Civilni sektor Grada predstavljaju socijalni kapital, čiji razvojni kapacitet treba sustavno razvijati radi unapređenje usluga socijalnog uključivanja, poboljšanja civilne zaštite te razvoja socijalne, solidarne i kreativne ekonomije. U svrhu iskorištenja tog potencijala, paralelno s drugim inicijativama, poput digitalizacije gradske uprave i reguliranja internih evidencija, Grad treba napraviti procjenu aktivnih udruga u odnosu na njihov registriran broj te identificirati kvalitetne organizacije odnosno partnere iz civilnog sektora.

7. Obrazovanje

Mostar je obrazovni centar Hercegovine jer je u njemu razvijen predškolski odgoj, osnovno i srednje obrazovanje, te ima 2 državna i više privatnih univerziteta. Državni univerziteti su: Univerzitet Džemal Bijedić i Sveučilište u Mostaru.

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru organizuje od 2019. godine multidisciplinarni akademski Studij turizma u organizaciji Ekonomskog fakulteta, Fakulteta humanističkih nauka, Agromediterranskog i Nastavničkog fakulteta. Univerzitetski studijski program iz oblasti turizma realizira se kao studij prvog ciklusa u trajanju od tri godine (šest semestara) sa ukupnim opterećenjem od 180 ECTS bodova. Broj upisanih studenata je 60 u 2019. godini.

Na Fakultetu prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti na Sveučilištu u Mostaru u sklopu Studija geografije postoji Smjer turizam i zaštita okoliša. Na studiju geografije smjer turizam i zaštita okoliša u trajanju 5 godina (PDS 3 godine + DS 2 godine) na 2 smjera :

- 1 Održivi razvoj turizma
2. Turizam i zaštita okoliša

Preddiplomski studij traje tri godine (šest semestara) odnosno četiri godine (osam semestara) i po završetku se stječe naziv prvostupnik/-ca (baccalaureus / baccalaurea). Diplomski studij traje dvije godine (četiri semestra) odnosno jednu godinu (dva semestra) i po završetku se stječe naziv magistar/-ra struke turizma i znanosti o okolišu. Nakon toga se može upisati doktorski studij (ovisno o odabranome smjeru) koji traje još tri godine (šest semestara).

Tabela 2. Broj upisanih i diplomiranih studenata Smjer turizam i zaštita okoliša

Studijska godina	Broj upisanih studenata	Broj diplomiranih studenata
2016./2017	59	25
2017./2018.	47	58
2018./2019.	26	21

Na osnovu podataka dobivenih od Fakulteta prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti na Sveučilištu u Mostaru vidljivo je da broj upisanih studenta u zadnje 3 godine prepолоvio.

Prema podacima Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK/Ž od 12.12.2019. godine, na području Mostara postoje u 3 srednje škole koje obrazuju kadrove za sektor turizma i ugostiteljstva :

- Srednja turističko-ugostiteljska škola Mostar
- JU Srednja ekonomska i turističko-ugostiteljska škola

Tabela 3. Broj upisanih učenika po zanimanjima

Srednja turističko-ugostiteljska škole Mostar	Program u godinama	Broj učenika		Srednja ekonomska i turističko-ugostiteljska	Program u godinama	Broj učenika	
		2015/16	2019/20			2015/16	2019/20
Hotelijsko-turistički tehničar	4	119	106	Hotelsko-turistički tehničar	4	0	52
Tehničar nutricionist	4	0	19	Konobar	3	19	14
Kuhar	3	77	59	Kuhar	3	31	31
Konobar	3	53	7				
Pomoćni kuhar	3	25	23				

Izvor: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK/Ž

Zaključak

Postojeći nastavni planovi u školama i na fakultetima nisu prilagođeni potrebama tržišta rada, nisu ažurirani, te je potrebno raditi na redovnom ažuriranju nastavnih planova i programa.

Posebno nedostaje praktični dio nastavnog procesa koji bi omogućio da nakon završetka školovanja ti kadrovi budu spremni da se u punom kapacitetu uključe u rad u turističkim i ugostiteljskim objektima i organizacijama.

8. Tržište rada

Za zanimanja za sektor turizma i ugostiteljstva, a prema podacima Zavoda za zapošljavanje HNK/Ž, na dan 31.12.2014 . godine, na zavodu je evidentirano ukupno 993 nezaposlenih razvrstanih u 10 zanimanja turističkog i ugostiteljskog smjera, od čega je najviše kuhara 275 i turističkih animatora 192..

Krajem 2015. godine ukupno nezaposlenih 1017 osoba od čega 293 kuhara i 195 turističkih animatora, krajem 2016. godine 966 nezaposlenih od čega 288 kuhara i 189 turističkih animatora, krajem 2017. godine 908 nezaposlenih od čega 308 konobara i 275 kuhara i 173 turistička animatora, krajem 2018 godine ukupno 880 nezaposlenih od čega 297 konobara i 246 kuhara i 179 turističkih animatora, a na dan 5.12.2019. godine ukupno evidentirano 811 nezaposlenih od čega 266 konobara i 251 konobar i 164 turistička animatora.

Zaključak

Određen broj osoba sa zanimanja koja su evidentirana u službi za zapošljavanje povremeno rade na crno u objektima na području Hercegovine, dok je jedan broj ovih osoba nedovoljno spreman da se uključi u rad u objektima jer nemaju dovoljno praktičnog znanja i vještina.

Iako postoji određen broj zanimanja vezanih za sektor turizma i ugostiteljstva koja se obrazuju u srednjim školama i visokokoškoljskim institucijama u gradu Mostaru, ona ne prate zahtjeve tržišta radne snage niti su ta zanimanja rezultat saradnje obrazovnog i realnog sektora, tako da postoji nesrazmjer između potrebe za radnim mjestima u sektoru turizma sa upisnom politikom i nastavnim planovima i programima. Takođe zbog velikog interesa turističkih i ugostiteljskih objekata za kvalifikovanom radnom snagom, posebno je velika potražnja za kuharima i konobarima, potrebno je raditi na iniciranju i provedbi programa prekvalifikacija i obuke kako bi se donekle uskladio nesrazmjer ponude i potražnje na tržištu rada.

9. Zdravstvo i sigurnost

Usluge primarne zdravstvene zaštite pružaju dva Doma zdravlja – Javna Zdravstvena Ustanova Dom zdravlja Mostar i Javna Zdravstvena Ustanova Dom zdravlja Stari Grad s 34 područne ambulante, tri ambulante obiteljske medicine unutar Doma zdravlja Mostar i Studentska ambulanta⁸.

Na području Grada Mostara djeluju dvije ustanove sekundarne zdravstvene zaštite - Sveučilišna klinička bolnica Mostar i Kantonalna bolnica Dr. Safet Mujić Mostar. U sklopu Sveučilišne kliničke bolnice Mostar djeluje Klinika za dječje bolesti.

Javna ustanova Dom zdravlja Stari grad Mostar organiziran je u centralnoj zgradi u Brankovcu i uključuje još 14 područnih ambulanta obiteljske medicine. Javna ustanova Dom zdravlja Mostar djeluje u dvije središnje zgrade, te u još 20 područnih ambulanti obiteljske medicine.

U Gradu Mostaru je organizirano ukupno 68 timova obiteljske medicine i njihov broj je u kontinuiranom porastu od 2008. god.

U Gradu Mostaru djeluju dvije javne i osam privatnih ljekarni. U posljednje četiri godine razvija se i privatno zdravstvo - od 2012. god. djeluju četiri privatne poliklinike i osam privatnih ljekarni.

Kriminalitet i javni red i mir na području Grada Mostara u nadležnosti je Ministarstva unutarnjih poslova HNK/Ž odnosno Uprave policije i Uprave za administraciju i potporu.

Mostar je siguran grad sa malom stopom kriminaliteta sa dobrom pokrivenošću stanicama policije i policijskim osobljem. Postoji takođe relativno dobra pokrivenost video nadzorom na ključnim lokacijama u gradu, raskrsnicama, te na javnim institucijama i objektima u gradu.

Civilna zaštita je u nadležnosti Odjela za organizaciju, pravne poslove, opću upravu, civilnu zaštitu i vatrogastvo, a u Službi civile zaštite i vatrogastva postoje tri odsjeka: profesionalna vatrogasna postrojba, Odsjek za zaštitu od požara i Odsjek za civilnu zaštitu.

Intervencije i aktivnosti koje se sprovode u cilju zaštite ljudi i imovine vodi i koordinira civilna zaštita.

Gorska služba spašavanja-Stanica Mostar (GSS- Stanica Mostar)⁹ dobrovoljna je, neprofitna organizacija specijalizovana za spašavanje u planinama, stijenama, speleološkim objektima, prirodnim nepogodama i drugim nepristupačnim mjestima kada pri spašavanju treba primijeniti posebno stručno znanje i upotrijebiti posebnu, namjensku, opremu. To uključuje nesreće u planinskim područjima, stijenama, speleološkim objektima, strmim i teško prohodnim terenima, nesreće koje se dogode u

⁸ Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017-2026

⁹ Gorska služba spašavanja-Stanica Mostar

posebno teškim vremenskim prilikama (snijeg, hladnoća, led, magla i sl.). Područja rada gorske službe spašavanja često su i urbane sredine te druga neplaninska područja. Osposobljeni su za potrage za izgubljenim osobama te akcije na visokim urbanim objektima, tunelima i cijevima, u prometnim nesrećama te kod niza ekstremnih sportova. Osim spašavanja i pružanja prve pomoći unesrećenima na nepristupačnim mjestima, važna aktivnost Gorske službe spašavanja je edukacija i prevencija, dakle sprečavanje i izbjegavanje nesreća.

GSS Stanica Mostar posjeduje pojedinačnu i kolektivnu specijalističku tehničku opremu za spašavanje u ljetnim i zimskim uslovima. Sva oprema posjeduje evropske i međunarodne certifikate: UIAA, CE, ISO. Nalaze se u sastavu Civilne zaštite grada Mostara, te u ugovornom odnosu sa Gradom Mostarom. U ugovornom odnosu su i sa Civilnom zaštitom HNK/Ž. Služba posjeduje pedesetogodišnje iskustvo i rezultate. Članica su i jedan od tri pokretača i osnivača Gorske službe spašavanja Federacije BiH (GSS FBiH).

Zaključak

Grad Mostar ima relativno dobru pokrivenost zdravstvenim uslugama kako za stanovništvo tako i za turiste. Takođe postoji dovoljan broj apoteka koje pokrivaju područje grada.

Civilna zaštita grada Mostara sa svojim službama je relativno dobro osposobljena za pružanje zaštite stanovništvu i turistima.

Sigurnost građana i turista je dobra i relativno je niska stopa kriminaliteta.

10. Ekologija

Na području Grada Mostara nije uspostavljen sustav kontinuiranog praćenja stanja okolišnih komponenti i kontinuiranog izvještavanja. Monitoring stanja vodotoka ovog područja i izvještavanje o istom obavlja Agencija za vodno područje Jadranskog mora, dok monitoring zraka djelomično prati Fakultet Prirodno- matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru (u daljem tekstu FPMOZ) s jednom mjernom stanicom smještenom u užem centru grada, ali ne i u industrijskoj zoni. Istodobno ne postoji nikakav sustav kontinuiranog monitoringa za ostale okolišne komponente: tlo, buku, svjetlosno onečišćenje, te značajki prirode i bioraznolikosti, kao i upravljanja otpadom. Također, osim podataka sporadičnih istraživanja ograničenih uglavnom na pojedina područja, Grad Mostar načelno nema inventariziranu floru, faunu i tipove staništa, kao niti razvijen monitoring i kontrolu invazivnih vrsta.

U cilju uspostave sistema potrebno je razviti registar zagađenja i zagađivača, evidentirati emitere i godišnje emisije, inventarizirati prirodne značajke i pratiti osjetljive, ugrožene svojte i staništa i invazivne alohtone vrste te provoditi mjere kvalitete komponenti okoliša. sistem treba biti kompatibilan sa sistemima višeg reda (Županija, federacija, država).

Na području Grada definirane su i radi se na uspostavi općinskih zona sanitarne zaštite izvorišta vode za piće, dok se mjere zaštite kvalitete površinskih i podzemnih voda uglavnom ne provode. Kontinuirana mjerenja vrši Agencija za vode Jadranskog mora na mjernim stanicama pred Mostarom i nakon protoka rijeke Neretve kroz Mostar. Podaci koji se odnose na kvalitetu tla su tek pojedinačni podaci dobiveni za potrebe izrade različitih studija i radova. Ocjena kvalitete pojedinih komponenti okoliša donosi se uglavnom na osnovu procjena.

Zagađivanje zraka na području koje pokriva Grad Mostar potječe od stacionarnih i mobilnih izvora (HEIS, 2010). Dominiraju stacionarni izvori, počevši od industrijskih postrojenja, preko velikog broja malih kotlovnica, pa do mnogobrojnih privatnih ložišta. Mobilni izvori u toplom razdoblju godine su dominantni izvori zagađenja zraka obzirom na vrstu zagađenja i rješenja u domeni prometa u Gradu i šire.

Prema aktuelnom premjeru kvadrature zelenih površina po podacima Zavoda za prostorno uređenje, ukupne zelene površine zbirno obuhvataju površinu od 549419,62 m².

Ove podatke u narednom periodu potrebno je detaljno ažurirati na način da se odredi karakter, stanje, hortikulturni sastav javnih zelenih površina, te za svaku pojedinačnu stavku napraviti ZKP izvod sa dinamikom i obimom planiranih radova održavanja.

Površine park dvorišta sa razdjelnim zelenim pojasevima uz gradske saobraćajnice obuhvataju ukupnu površinu 342253,51 m² dok površine reprezentativnih zelenih površina kao što su parkovi, skverovi, ronele, spomen obilježja, park šuma zauzimaju površinu od 207166,11 m².

Uže područje Mostara danas ima manje od 1 m² zelenog prostora po jednom stanovniku (HEIS V. , 2010) dok se, prema Grad Mostar (2015c) ta površina kreće oko 4 m². I prema oba izvora odnos je trenutno nepovoljan, jer je svjetska norma 14 m². Mostar je prije rata imao više od 30 m² zelenih površina po jednom stanovniku¹⁰.

Zaključak

Ključni okolišni izazovi s kojima se susreće Grad Mostar su nizak stupanj reciklaže, nezbrinjavanje otpada (kabastog, građevinskog, medicinskog, animalnog) i velik broj divljih deponija, gubici pitke vode, loše stanje cesta i nedostatak zelenih površina i velik broj žarišta.

Grad Mostar nema adekvatan sistem upravljanja otpadom kako u urbanom dijelu, tako i u ruralnim područjima Grada. Prostori za odlaganje otpada su neuređeni, nedovoljni, te nisu opremljeni kontejnerima za selektivno sakupljanje otpada.

11. Ostala podrška

Turistička zajednica HNŽ/K ima sedam podružnica/ispostava (bez statusa pravnog lica) u: Međugorju, Neumu, Mostaru, Čapljini-Stocu, Konjicu-Jablanici, Čitluku, Prozoru-Rami. Aktivnosti podružnica su uglavnom promotivne prirode i obrade statističkih podataka o broju turista i noćenja. Turistički info centar Mostar se nalazi u ulici Rade Bitange broj 5. Smješten je u samom središtu stare gradske jezgre i nudi širok spektar informacija turistima (smještaj, znamenitosti, turističke agencije i vodičke službe).

Opšti ciljevi njenog djelovanja je:

- unapređivanje općih uvjeta boravka turista i to posebno podizanje kvalitete turističkih i drugih komplementarnih usluga, očuvanjem i stvaranjem prepoznatljivog i privlačnog turističkog okruženja i osiguranjem turističkog gostoprimstva na području za koje su osnovane.

¹⁰ Gorska služba spašavanja-Stanica Mostar

- promocija turističkog proizvoda područja, sukladno sistemu promocije turizma i njegovim posebnim i općim zadacima, a radi uključivanja u evropske i svjetske turističke tokove.
- razvijanje svijesti o važnosti o privrednim, društvenim i drugim efektima turizma, te po potrebi i važnosti očuvanja i unapređenje svih elemenata turističkog proizvoda određenog područja, a posebno zaštite okoline.

Osim podrške koju sektoru turizma pružaju vladine organizacije i institucije sa raznih nivoa: grad, kanton, federacija, postoji i određen broj nevladinih organizacija koje su veoma aktivne u aktivnostima, inicijativama i projektima usmjerenim na podršku razvoju turizma.

Posebno se to ogleda u pogledu iniciranja projekata, izgradnji lokalnih i regionalnih partnerstava, izgradnji kapaciteta, privlačenju donatorskih sredstava domaćih i inostranih, posebno EU sredstava, te implementacijom različitih projekata koji imaju za cilj lobiranje, promociju, poboljšanje kapaciteta aktera u turizmu i poboljšanju kvaliteta usluga u turizmu i ugostiteljstvu. Prvenstveno su u tom smislu aktivne i uspješne organizacije kao što su REDAH, INTERA, LINK, Udruženje Okusi Hercegovine i Turistički klaster Hercegovine.

Zaključak

Potrebno je raditi intenzivno na razvoju partnerstava i jačati koordinaciju javnog, privatnog, nevladinog i obrazovnog sektora radi poboljšanja stanja u turizmu grada.

Prilikom izrade planskih dokumenata: strategija kantona, federacije i planiranja budžeta potrebno je aktivnije učestvovati u predlaganju konkretnih mjera i projekata koji će pružiti podršku razvoju turizma.

12. Turistički potencijali Grada Mostara

Zadnjih godina svjetski trendovi razvoja turizma ukazuju na to da je turizam brzorastuća industrija koja sve značajnije utječe na globalni, ali i ekonomski razvoj. Grad Mostar se odavno uključio u globalne trendove turizma svojom turističkom ponudom, prvenstveno zbog stare jezgre koja je spomenik pod zaštitom UNESCO-a od posebnog značenja. Njegovu atraktivnost kao turističkog odredišta određuju specifični prirodni, multi kulturološki, multi religijski, historijski i demografski faktori u okviru šire ponude jadransko-mediteranske turističke destinacije.

Nažalost, visoki potencijali turizma Grada Mostara nisu iskorišteni na odgovarajući način. Turizam Grada Mostara se uglavnom bazira na turističkoj ponudi koja se tiče kulturno– historijskog nasljeđa, posebno na ponudi stare jezgre Grada (šire područje Starog mosta).

Većina lokaliteta i atrakcija, kako u samoj staroj jezgri, tako i na ostalim destinacijama Grada zahtijeva rekonstrukciju, sanaciju te dodatno ulaganje kako bi se prilagodili potrebama suvremenog turizma. Imajući u vidu činjenicu da Grad Mostar ima kontinuirano visok broj stranih turista, neophodno je u narednom razdoblju uložiti dodatna financijska sredstva u obnavljanje i kreiranje dodatne turističke ponude koja bi rezultirala pozicioniranjem Grada Mostar kao atraktivne turističke destinacije.

Prateći globalne trendove u turizmu a na osnovu potencijala Grada Mostara, vidljivo je pored kulturno-povijesnog turizma mogu da se razvijaju i ostali vidovi turizma kao što su ruralni turizam, sportski turizam te avanturistički turizam. Ulaganjem u razvoj turizma Grad Mostar bi privukao veći broj gostiju koji bi ostajali duže i time i doprinosa jačanju lokalnog gospodarstva.

Grad karakterizira obilje spomenika i lokacija koje čine nacionalno blago - na području Grada, postoji 40 dobara proglašanih nacionalnim spomenicima i 53 spomenika na privremenoj listi nacionalnih spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika BiH je 29.6.2019 donijelo Odluku o proglašenju povijesnog urbanog krajolika Mostara nacionalnim spomenikom BiH (Službeni glasnik BiH broj 66/19, od 1.101.2019. godine) kojom se definišu zone zaštite , plan upravljanja, intervencije na pojedinačnim objektima, kretanje ljudi i vozila, reklamiranje, turistička signalizacija, komunalna higijena te popis katastarskih čestica.

Mostar se trenutno može podijeliti na dvije turističke zone urbanu i ruralnu, među kojima do sada postoji ogromna razlika u iskorištavanju potencijala i broja turista. Većina turista posjećuje urbani dio Grada Mostara, ali prvenstveno staru jezgru grada, dok ostale dijelove grada i turističke kapacitete posjećuje daleko manji dio turista tako da se u tu može napraviti podjela na zonu uže stare jezgre oko Starog mosta i na zonu kojoj pripada ostatak grada.

Urbani dio Grada Mostara- Zona Starog grada

U ovu zonu ulazi područje pod zaštitom UNESCO-a tj. Stari most i stari grad. Ukupna površina stare jezgre Grada je 45 hektara. Prema Management planu za Stari grad Mostar u Starom gradu Mostar postoji 201 trgovačka struktura: 120 u vlasništvu Grada Mostara (4.500 m², od čega 970 m² pripada za devet objekata u sklopu kompleksa Starog mosta), 38 u vlasništvu Islamske zajednice (1.790,40 m²) i 43 u privatnom vlasništvu (1.420 m²)¹¹.

Glavne atrakcije su

- Stari Most
- Kula Tara
- Kula Halebija
- Čejvan Čehajina džamija
- Koski Mehmed-pašina džamija
- Kriva Čuprija
- Ulica Kujundžiluk
- Muzej Stari Most
- Tabačica džamija
- Tursko kupatilo

U Regulacionom planu historijskog gradskog područja Mostar¹² je utvrđeno da u historijskom gradskom području objekti imaju sljedeće namjene: stambenu, komercijalnu, komunalnu, obrazovnu, ugostiteljsko-turističku, javnu i kulturnu, administrativnu i religijsku. Prema rezultatima istraživanja provedenog u sklopu izrade regulacionog plana, vidljivo je da najveći broj građevina ima stambenu namjenu (54%). Procent neiskorištenih (devastiranih) zgrada je veoma visok, 17%. Udio komercijalnih zgrada, zanatskih radionica (dućana) i ugostiteljsko-turističkih sadržaja (hoteli, restorani) iznosi 21%.

¹¹ STUDIJA TURISTIČKIH POTENCIJALA GRADA MOSTARA 2010

¹² Regulacioni plan historijskog gradskog područja Mostar za period od 2007. do 2017. godine, BIMTAS IMP, Istanbul Republika Turska

Prema rezultatima ankete iz 2005. godine, 52% postojećih objekata potiče iz otomanskog perioda, dok je 26% iz austro-ugarskog razdoblja. Najčešći tipovi izgradnje u historijskom gradskom području Mostar su: tradicionalna zidana gradnja od kamena (43%) i betonske i armiranobetonske konstrukcije (35%). Procenat tradicionalne gradnje pokazuje da je ovo područje zadržalo historijski karakter. Najviše zidanih objekata nalazi se u centru historijskog područja, dok su na perifernim granicama istog najzastupljeniji betonski i armiranobetonski tipovi konstrukcije. Na prostoru obuhvaćenim planom, posjedovno stanje građevinskog zemljišta može se podijeliti na 3 grupe: privatno, društveno (državno) i vlasništvo religijskih zajednica. Privatno vlasništvo zauzima najveći udio od 78%.

Turistički koridori kojima se turisti najčešće kreću u Mostaru su: od Franjevačkog samostana preko Onešćukove ulice ka Starom mostu i od ulice Braće Fejića ka Starom mostu. Glavnina turističkog prometa se i odvija na ovim pravcima. Na ovim pravcima se organizuju pješačke ture (city tours) koje organizuju turističke agencije sa vlastitom vodičkom službom. Razgledne ture traju od 1,5 do 5 sati i sastoje se od obilaska istorijskih znamenitosti i konzumiranja pića i hrane u ugostiteljskim objektima.

Kulturne manifestacije koje se organizuju su sporadične i najčešće su u vidu organizacije koncerata. U okviru Muzeja Hercegovine su Muzej Stari most, posvećen povijesti razvoja grada Mostara i obnovi Starog mosta, i MUM Interpretacijski centar, čiji je cilj pored valorizacije kulturne baštine, uspostaviti integralni i kulturni sistem koji će posjetitelja upoznati sa tradicijom i nekadašnjom kulturom stanovanja i življenja u Mostaru i regiji. U okviru muzeja su i Spomen kuće Džemala Bijedića i Svetozara Ćorovića, te Kula Tara i Labirint prostor s arheološkim lokalitetom.

Od sportskih manifestacija koje se odvijaju u ovoj zoni najznačajniji su svakodnevni skokovi sa Starog mosta koje izvodi Klub skakača Mostari, Zip-line (Zip-line je dug preko 200 metara, a povezuje park na Lučkom mostu i plažu ispod Starog mosta. Kreće se s visine od 25 metara) , te rafting ispod Starog mosta. Dva sportska događaja su značajnija a to su Skokovi sa Starog mosta i Red Bull Diving koji se održavaju jednom godišnje .

Urbani dio Grada Mostara- ostale gradske četvrti

Ostale gradske četvrti nisu toliko u funkciji turizma, ako se izuzmu pojedine ulice koje su bliže zoni Starog grada. U tim četvrtima takođe postoje kulturno- historijski spomenici koji se ne koriste u dovoljnoj mjeri. Najznačajniji su:

- Kuća Svetozara Ćorovića
- Otomanske rezidencije: Kajtažova kuća, Bišćevića kuća, Muslibegovića kuća
- Karađoz-begova džamija
- Stara i Nova Pravoslavna crkva
- Sahat kula
- Partizansko spomen groblje
- Biskupski ordinarijat
- Ranokršćanska bazilika u Cimu
- Franjevačka crkva i samostan
- Gimnazija Mostar

U tim dijelovima se nalaze i značajnije kulturne ustanove u kojima se organizuju razne predstave, koncerti, izložbe itd. Najznačajnije su:

- Hrvatski dom Herceg Stjepan Kosača
- Hrvatsko narodno kazalište
- Narodno pozorište
- Pozorište lutaka
- Muzički centar Pavarotti
- Omladinski kulturni centar OKC Abrašević
- Centar za kulturu

U njima, ali također i na ulicama Grada Mostara se organizuju sljedeće kulturne manifestacije:

- Šantićeve večeri poezije
- Mostarsko proljeće
- Mostarsko ljeto
- Međunarodni festival komedije „Mostarska liska“
- Mostar Summer fest
- Mostar Blues & Rock Festival
- Mostar film festival
- Melodije Mostara
- Street Arts Festival
- Književni festival “Poligon”

Mostar ima određen potencijal za razvoj sportskog turizma ali na njemu treba još raditi radi privlačenja sportskih ekipa koje će na širem području Grada vršiti pripreme i treninge, ali i raditi na intenziviranju sportskih aktivnosti na području Grada. Na području grada postoje i koriste se sljedeći sportski objekti, koji se mogu staviti u funkciju razvoja sportskog turizma:

- Stadion „HŠK Zrinjski”
- Stadion FK Velež
- Gradska sportska dvorana „Bijeli Brijeg” u sklopu OŠ Silvije Strahimir Kranjčević
- Kulturno-sportski centar „Kantarevac”
- Trim staza za rekreaciju.
- Teniski centar Teniskog kluba Mostar
- Teniski teren u sjevernom logoru
- Stonoteniska dvorana u sklopu OŠ Ivan Gundulić u naselju Rudnik.
- Dvorana u Univerzitetu Džemal Bijedić
- „Egipatska dvorana” izgrađena u bivšoj kasarni „Južni logor”.
- Sportsko-rekreativni centri (zatvoreni tereni za mali fudbal)
- Bazen Heliiodrom
- Gradska banja
- Sportska sala u sklopu OŠ Zalik

U ovim dijelovima grada se nalazi najveći broj smještajnih kapaciteta, ali i mnogobrojni ugostiteljski objekti, kao i trgovački centri putem kojih bi se mogla povećati potrošnja turista.

Ruralni dio Grada Mostara

Ruralni dio Grada Mostara zauzima 99% gradskog područja te je izrazito planinskog karaktera (88% ukupne površine Grada). Trenutno se po posjeti turista ističe područje Blagaja, koje je mala zasebna kulturološka cjelina koja iz godine u godinu privlači sve veći broj turista. Najznačajnije atrakcije u Blagaju su :

- Stari grad Blagaj/Stjepan-grad
- Karađoz-begov hamam
- Stambeni kompleks Velagićevina
- Sultan Sulejmanova (Careva) džamija
- Tekija na Vrelu Bune
- Kolakovića kuća
- Katolička Crkva sv. Trojstva u Blagaju
- Karađozbegov most
- Crkva Svetog Vasilija Ostroškog

Ostala ruralna područja imaju znatno manji broj kulturno- historijskih objekta, a ističu se :

- Manastir Žitomislíc
- Stećci Podveležja
- Austro-ugarske tvrđave: Guberača, tvrđava Werk 9, Mali grad, Merdžan glava, Svetigora, Fortica, Hum

Za razliku od kulturno historijskih potencijala ruralni dijelovi Grada Mostara posjeduju izrazite potencijale za razvoj drugih vidova turizma, čiji je trend rasta zadnjih godina sve izraženiji.

Šire područje Mostara pruža mogućnost za razvoj raznih vidova turizma kao što su planinarenje, pješačenje, brdski biciklizam, lov, jahanje konja, planinski safari itd. na planinama Velež, Prenj, Čvrstica i Čabulja. Ove planine se nalaze na Bijeloj stazi Via Dinarica i sve više privlače pozornost stranih turista. Planine Velež, Prenj, Čvrstica i Čabulja povezane su geografski u skup u čijem je podnožju, na njihovim južnim stranama, smješten grad Mostar, u nivou kraških polja Bijelog, Bišća i Malog polja. Na pojedinim dijelovima tih planina (Ruište, Podveležje, Goranci) je zadnjih godina značajnije pokrenut razvoj pojedinih turističkih usluga, od smještaja i gastronomije pa do raznovrsnih adrenalinskih aktivnosti i aktivnosti na otvorenom.

Za razvoj raznih sportova na vodi i turističkih usluga, ribolova na području Grada Mostara se nalazi 6 rijeka (Neretva, Buna, Radobolja, Bunica, Jasenica, Drežanka), kao i par vještačkih jezera (Mostarsko blato, Mostarsko, Salakovac, Grabovica). Na žalost ovi potencijali su među onima koji su najmanje iskorišteni.

Ekološka heterogenost prostora Mostara, geomorfološka i hidrološka raznolikost, specifična geološka prošlost te diverzitet klime uvjetovali su posebno bogat živi svijet na ovom području, na kojemu posebnu specifičnost predstavljaju kanjon Neretve i endemski centar Prenj-Čvrstica-Čabulja.

Na području Grada Mostar bilo je registrirano svega 13 dobara prirodnog nasljeđa do 1992. god. Poslije toga nije značajnije rađeno u ovoj oblasti. Svi su bili zaštićeni kao prirodne rijetkosti rješenjem

Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Mostar. Brojnost različitih staništa na širem području Mostar ukazuje na visok stupanj biološke raznolikosti, što upućuje na ekološku osjetljivost područja).

Od trenutno dostupnih sadržaja najznačajnije su:

- Planinske staze na planinama
- Sportski i turistički kapaciteti na Rujištu za zimski turizam
- Par planinskih biciklističkih staza (Podveležje, Goranci itd)
- Sportsko-avanturistički park "Fortica"
- Sportsko rekreativni centar "Bunica"

Područje grada Mostara posjeduje veliki potencijal za razvoj seoskog turizma, što do sada nije dovoljno valorizovano. U kontekstu razvoja agroturizma treba posmatrati i posjete i degustacija autohtonih vina Blatine i Žilavke u vinarijama na prostoru Mostara, uz konzumaciju tradicionalnih jela u domaćem ambijentu. Veoma je mali broj gazdinstva koje daju uslugu u agroturizmu, i to se prvenstveno svodi na usluge u pojedinim restoranima i konobama koje nude domaće specijalitete (Goranci, Podveležje, Blagaj, Buna, Sretnice). Najveći broj objekata nudi smještaj u kućama za odmor, a većina ih se nalazi uz rijeke Neretvu, Bunu i Bunicu.

Od ostalih usluga se nude mogućnosti za kampinganje, jahanje, berbu voća, te mogućnosti korištenja ostalih usluga u okolini. U razvoju ovih vidova turizma postoje ogromni potencijali pogotovo ako se uveže sa trendovima u svijetu vezanim za ekologiju i zdrav način života, jer se ekoturizam smatra tržištem u intenzivnom porastu u okviru turizma kao privredne grane. Prema podacima WTO uz godišnji rast od 5% u svjetskim razmjerima, što predstavlja 6% svjetskog bruto proizvoda, kao i 11,4% potrošnje, ekoturističko tržište zaslužuje posebnu pažnju.

Smještajni kapaciteti

Posljednjih godina se u Mostaru otvara sve veći broj smještajnih kapaciteta. Kako raste popularnost Mostara među turistima, tako konkurencija između objekata dovodi do poboljšanja kvaliteta usluga. Postoji veliki izbor pansiona koji nude smještaj s doručkom (B&B), privatnih soba, boutique motela i prenoćišta. Mostar ima vrhunskih hotela sa 5 zvjezdica, a tu je i veliki broj manjih hotela, hostela, pansiona. Sistem međunarodnih rezervacija je dobro razvijen. Booking.com i AirBnB na svojoj listi imaju veliki broj malih smještajnih objekata iz Mostara (kuće za odmor, apartmani, sobe).

III Tržišni trendovi

1. Analiza potražnje

Povećanje fizičkih pokazatelja turističkog prometa u proteklim godinama uvrštava Grad Mostar u red konkurentnih i atraktivnih turističkih destinacija. Važno obilježje trenutnog stanja turizma u Gradu Mostaru je i izražena sezonalnost turističke potražnje. U ljetnim mjesecima se ostvari preko 50% od ukupno registrovanog broja noćenja, dok je taj udio u razdoblju maj-oktobar preko 70%. Zvanični podaci ukazuju na značajan jaz u smislu pouzdane statističke analize što onemogućava da se vidi tačan uticaj destinacije na lokalnu ekonomiju i kako bolje njome upravljati.

Važno je napomenuti da je procijenjeni broj turista koji su posjetili Mostar 2018. godine premašio milion. Većinom se radilo o dnevnim posjetama s drugih destinacija, uglavnom Međugorja, Splita i Dubrovnika. Jednodnevni posjetitelji se u Mostaru najčešće zadrže manje od 8 sati (91%), a u prosjeku nešto kraće od 5 sati. Najduže se zadrže jednodnevni posjetitelji iz Hrvatske (5 sati u prosjeku).

Prema službenim podacima Federalnog zavoda za statistiku (u daljem tekstu FZS), na području Grada Mostara je tokom zadnjih godina registrirano povećanje dolaska turista sa 29.531 u 2013. godini na 50.050 u 2017. godini. Među dolascima prevladavaju strani turisti čiji broj dolazaka brze raste već domaćih turista. Tako se broj stranih dolazaka povećao sa 19.393 u 2013. godini na 65.867 u 2017. godini , dok je broj domaćih turista u istom periodu povećan sa 10.138 na 20.183.

Broj dolazaka turista u zadnjih pet godina rastao je brže u odnosu na broj noćenja turista. Prosječna dužina boravka turista u Gradu Mostaru tokom 2013. godine je iznosila 1.57 dana što je relativno kratko. Domaći turisti su u prosjeku ostajali 1,77 dana a strani 1,46 dana. U 2017. godini prosječna dužina boravka turista je smanjena na 1,42 dana, i opet je boravak domaćih turista bio duži (1,62 dana) u odnosu na dužinu boravka stranih turista (1,36 dana).

Tabela 5. Dolasci i noćenja turista prema vrstama objekata, 2013-2017

	DOLASCI TURISTA			NOĆENJA TURISTA		
	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno		Stranih
2013	29.531	10.138	19.393	46.364	17.972	28.392
Hoteli i sličan smještaj	28.621	9.694	18.927	45.034	17.359	27.675
Odmarališta i sl.objek.	692	229	463	1.112	398	714
Kampovi i prostori za kampiranje	-	-	-	-	-	-
Ostali smještaj	218	215	3	218	215	3
Broj ležaja	595					
2014	36.028	12.267	23.761	52.533	17.836	34.697
Hoteli i sličan smještaj	32.789	10.844	21.945	48.137	16.194	31943
Odmarališta i sl.objek.	3.235	1.419	1.816	4.392	1.638	2754
Kampovi i prostori za kampiranje	-	-	-	-	-	-
Ostali smještaj	4	4	-	4	4	-
Broj ležaja	853					
2015	57.464	18.038	39.426	87.136	28.216	58.920
Hoteli i sličan smještaj	51.631	15.307	36.324	78.113	24.720	53393
Odmarališta i slični objekti	3.999	1.571	2.428	5.674	1.828	3846
Kampovi i prostori za kampiranje	-	-	-	-	-	-
Ostali smještaj	1.834	1.160	674	3.349	1.668	1.681
Broj ležaja	1.262					
2016	75.047	24.329	50.718	111.877	37.955	73.922
Hoteli i sličan smještaj	68.701	20.150	48.551	102.025	31.637	70388
Odmarališta i slični objekti	3.697	1.769	1.928	5.808	3.000	2808
Kampovi i prostori za kampiranje	-	-	-	-	-	-
Ostali smještaj	2.649	2.410	239	4.044	3.318	726
Broj ležaja	1.467					
2017	86.050	20.183	65.867	122.798	32.795	90.003
Hoteli i sličan smještaj	80.835	17.639	63.196	114.371	28.940	85431
Odmarališta i slični objekti	3.700	1.446	2.254	5.799	2.360	3439
Kampovi i prostori za kampiranje	-	-	-	-	-	-
Ostali smještaj	1.515	1.098	417	2.628	1.495	1.133
Broj ležaja	1.465					

Analiza turističke potražnje prema vrstama smještajnih objekata pokazuje da se većina službeno registrovane potražnje ostvaruje u hotelima i sličnom smještaju (94%), te u odmaralištima i sličnim objektima za kraći odmor (4%), dok ostale vrste smještaja sudjeluju sa 2% u ukupnom turističkom prometu.

Turistička zajednica HNK/Ž procjenjuje da je statističkim podacima obuhvaćeno oko 20-30% od ukupno ostvarenog broja dolazaka i noćenja turista na području HNK/Ž, dok se jednodnevni turistički posjeti (izleti naročito brojni u Mostaru) uopće ne evidentiraju.

Broj stranih turista iz godine u godinu je sve veći. Značajno povećanje se primijeti kod posjetitelja iz zemalja u regiji (Slovenija, Hrvatska Srbiji) čiji je broj dolazaka u 2013. godini bio 5.406 dok je u 2016. godini broj turista iz tih zemalja bio 8.922, što je povećanje 65%. Najbrojniji posjetioci bili su iz zemalja Europske unije i to pretežno iz Italije, Francuske, Poljske, Njemačke. Povećan je broj dolazaka gostiju iz SAD i Turske.

Tabela 6. Dolasci i noćenja turista prema zemljama prebivališta 2013-2017

	DOLASCI TURISTA					NOĆENJA TURISTA				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
UKUPNO	19.393	23.761	39.426	50.718	65.867	28.392	34.697	58.920	73.922	90.003
Italija	1.521	1.452	2.294	1.632	1.725	2.484	2.170	3.228	2.275	2.385
Poljska	155	119	459	315	364	188	179	806	433	477
Južna Koreja	27	291	697	2.081	2.728	57	373	785	2.468	2.850
Hrvatska	3.892	3.893	5.162	6.083	5.849	6.848	6.639	9.154	10.873	8.966
Slovenija	752	920	1.242	1782	1.735	1.112	1.424	2.227	2.981	2.340
Francuska	653	733	1.204	939	894	855	947	1.811	1.335	1.160
Turska	689	1.008	3.094	4.517	5.229	847	1.281	3.662	5.482	6.033
Njemačka	1.089	1.231	1.730	1.550	2.006	1.240	1.531	2.626	2.523	2.985
Kina	639	1.147	3.404	6.123	10.574	813	1.364	3.589	6.492	11.350
Grčka	34	31	131	217	152	50	35	161	314	269
SAD	1.012	1.629	2.129	1908	2.223	1.299	2.117	2.830	2.549	2.799
Španija	433	782	1.097	1.231	1.379	705	1.350	1.578	1.654	1.629
Austrija	542	486	738	806	465	757	722	1.116	1.136	665
Irska	132	102	186	187	269	256	151	304	266	426
Mađarska	216	142	388	509	995	304	203	586	602	1.313
Japan	432	1.112	1.161	1.012	885	568	1.556	1.803	1.188	1.355
Velika Britanija	653	911	1.258	1.151	1.553	970	1.297	1.945	1.592	2.341
Srbija	762	585	1.019	1.338	1.470	1.178	1.161	1.648	2.245	2.326
Švedska	593	889	670	676	711	735	1.219	955	1.145	1.225
Švajcarska	347	255	419	531	735	434	318	564	708	1.312
Ujed.Arapski Emirati	-	-	-	2.167	3.155	-	-	-	4.003	5.928
Saudijska Arabija	213	275	678	1.776	2.875	234	363	1.155	2.967	4.423
Ostale zemlje	4.607	5.768	10.266	12.187	17.896	6.458	8.297	16.387	18.691	25.446

Značajno povećanje dolazaka je sa prostora srednjeg istoka i Azije tako da je broj gostiju sa srednjeg istoka u 2013.godini bio 213 iz Saudijske Arabije, dok je u 2017 bilo 6.030 gostiju iz Saudijske Arabije i Ujedinjenih Arapskih Emirata. Iz azijskih zemalja (J. Koreja, Kina, Japan) broj dolazaka u 2013. je bio 1.98 gostiju, dok je taj broj dolazaka u 2017. narastao na 14.187 gostiju od čega je iz Kine bilo njih 10.574.

Tabela 7. Broj registriranih poslovnih subjekata u Gradu Mostaru, po djelatnostima i godinama

KD	KD NAZIV	2013	2014	2015	2016	2017
1.Pravna lica						
55	Smještaj	22	22	25	25	28
56	Djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića	49	56	59	61	61
79.11	Djelatnosti putničkih agencija	14	25	27	27	27
79.12	Djelatnosti turoperatora	2	3	3	4	4
90.04	Rad umjetničkih objekata	1	2	2	2	2
91.01	Djelatnosti biblioteka i arhiva	3	3	3	3	3
91.02	Djelatnosti muzeja	1	1	1	1	1
91.03	Rad historijskih mjesta i građevina	1	1	1	1	1
	Ukupno	93	113	121	124	127
2.Fizička lica						
55	Smještaj	53	76	93	116	134
56	Djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića	621	793	812	805	697
	Ukupno	674	869	905	921	831

Kada je riječ o poslovnim subjektima koji pružaju usluge u sektoru turizma u Gradu Mostaru vidljivo da raste broj smještajnih jedinica, kao i djelatnosti pripreme hrane i pića. Taj rast je evidentan i kod pravnih i kod fizičkih lica. Takođe raste broj privrednih subjekata, turističkih agencija i tour operatora. Na žalost broj subjekata koji nude određene kulturne aktivnosti je isti zadnjih 5 godina.

Najnovija istraživanja su pokazala kako jednodnevni posjetitelji Mostaru u prosjeku potroše 23,16 eura i od toga najviše na kupovinu 11,00 eura, dok su na ugostiteljske usluge u prosjeku izdvajali 10,00 eura, Za razliku od njih, gosti koji ostvare noćenje u Mostaru, u prosjeku troše 74 eura po osobi, od čega najviše potroše na izdatke za smještaj (57% ili prosječno dnevno 42 eura), a znatni su i izdaci za kupnju te ugostiteljske usluge izvan smještaja (po 17%, ili 13 eura za pojedinačnu vrstu izdataka). Izdaci za kulturu iznosili su u prosjeku 4 eura po osobi na dan, a ostali izdaci oko 2 eura¹³.

Iz navedenih pokazatelja, jasno je da je bolje imati turiste s noćenjem te kako u tu svrhu treba poduzimati određene aktivnosti. Takođe, potrebno je više raditi na ponudi u ruralnom turizmu, poboljšavati ponudu smještajnih kapaciteta, praviti moderne autokampove, završiti izgradnju hotela koji su trenutno u izgradnji, organizirati kvalitetne "evente" u sklopu turističke ponude, i slično.

2. Analiza tržišta i pozicioniranje grada Mostar

Za potrebe izrade ovog strateškog plana napravljena je anketa te urađena analiza prikupljenih podataka iz upitnika. Anketa je provedena na uzorku od 155 ispitanika. Anketu su obavili studenti Fakulteta Prirodno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru, smjer turizam, i to u dva navrata tokom novembra 2019. godine. Anketiranje turista je obavljeno i tokom vikenda i tokom radnih dana. Osim stare jezgre oko Starog mosta anketirani su turisti i u drugim dijelovima grada (trg Musala, Španjolski trg, Rondo itd.)

¹³ Turistička zajednica HNK/Ž

Tabela 8. Polna struktura ispitanih

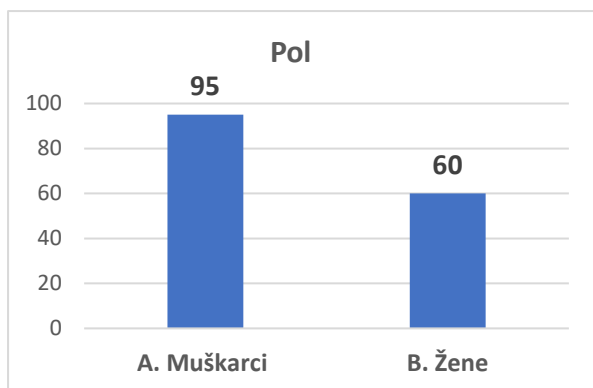
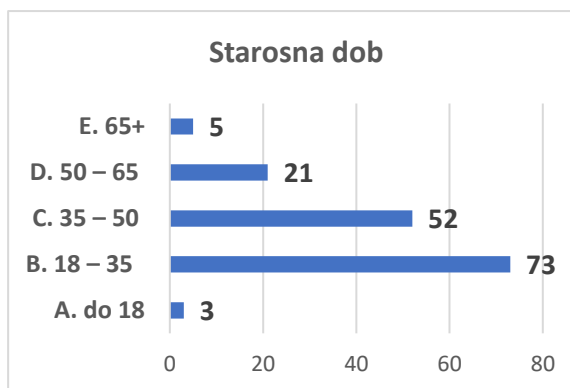

Tabela 9. Starosna struktura ispitanih

Ukupno je anketirano 155 osoba iz 29 zemalja, Anketirano je 95 muškaraca ili 62,3 % dok je broj ispitanika ženskog pola bio 60 ili 38,7 %.. Najveći dio ispitanika je u dobi od 18 do 35 godina ili 47,1 %, druga značajna starosna grupa je od 35-50 godina koja čini trećinu posjetitelja (33,5 %) , dok je učešće posjetitelja starijih od 50 godina 16, 8 %.

Tabela 10. Vrsta dolaska

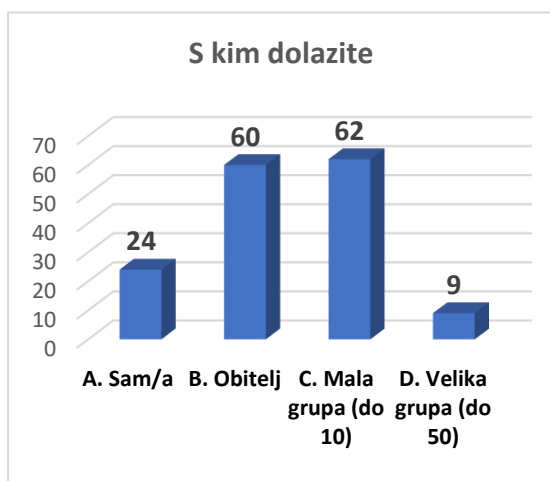
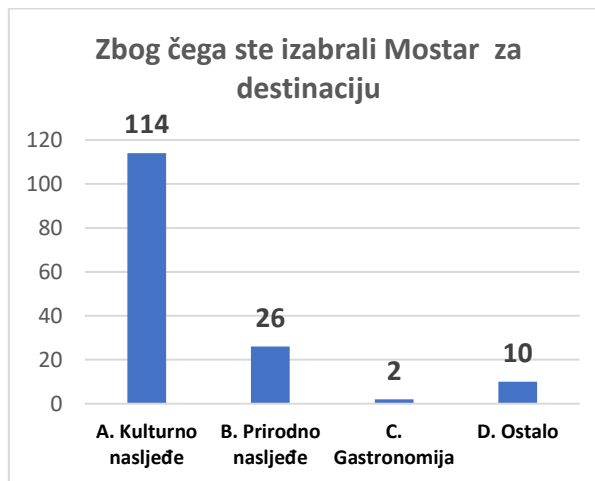
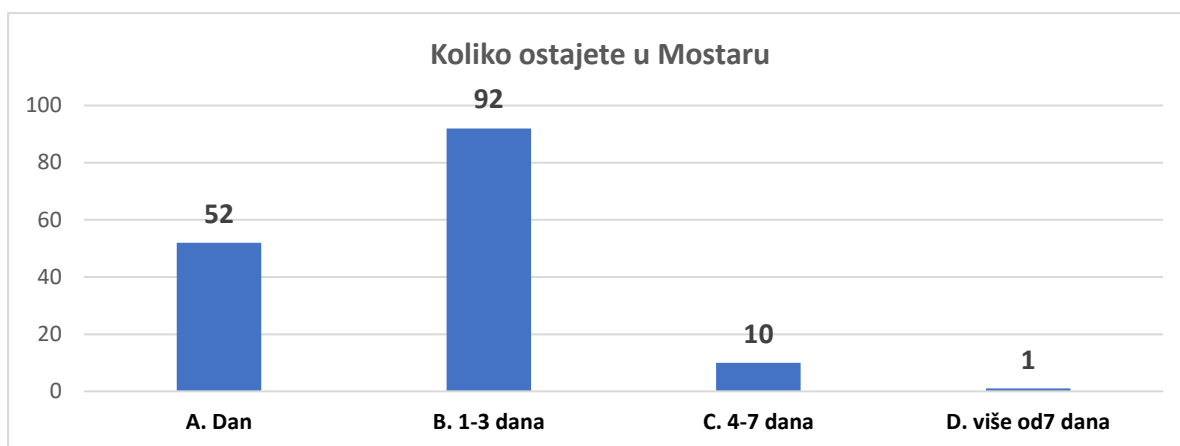

Tabela 11. Razlog dolaska

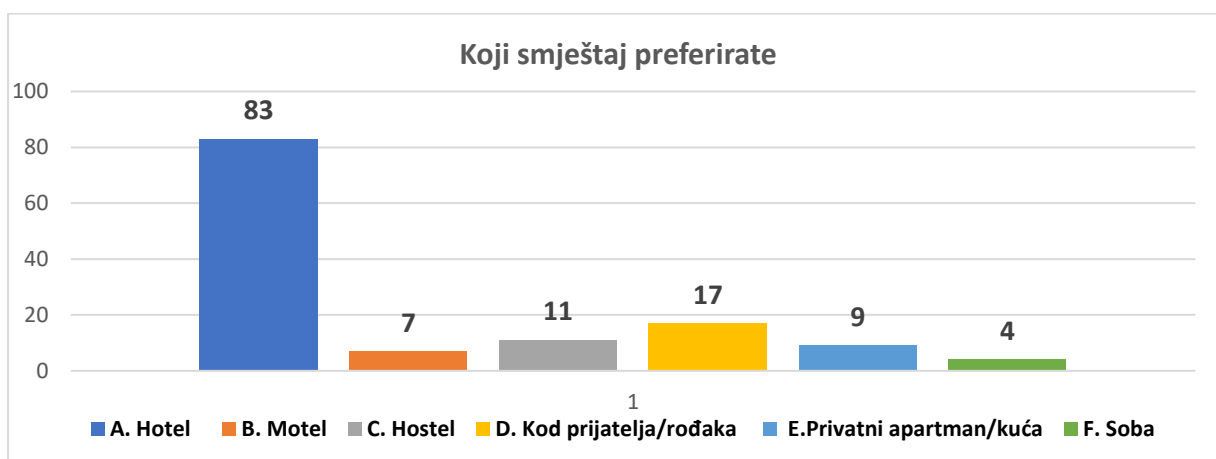
Najveći broj dolazaka se odnosi na dolazke sa porodicom ili u malim grupama-do 10 osoba. Tako da se njih 60 ili 38,7 % izjasnilo da dolazi sa porodicom, a 40% ih je došlo kao dio malih grupa. Interesantno je da se 15,5 % ispitanika, ili njih 24 izjasnilo da su došli sami. Najveći broj ispitanika je došao posjetiti Mostar radi kulturnog naslijeđa (73,5 %) što je i očekivano, dok ih je 26 istaklo da su došli radi prirodnih ljepota okoline. Iznenađujući pokazatelj je broj ispitanika koji su došli zbog gastronomije i lokalne hrane. Samo su se 2 osobe izjasnile da im je to motiv dolaska.

Tabela 12. Dužina boravka

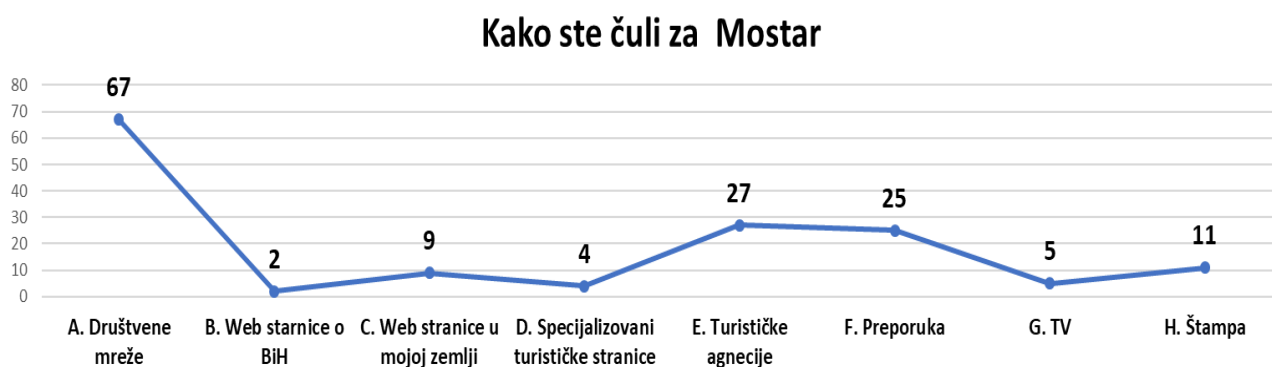
Kada se radi o dužini boravka 54 osobe ili 34,8 % su došli samo na dan, tj. u dnevnu posjetu Mostaru. Najveću grupu su činili ispitanici koji su ostajali od 1-3 dana, njih je bilo 92 ili 59,3 %. Obzirom da je ovo postsezonski period interesantan je podatak da je 10 njih ili 6,4 % odlučilo ostati u Mostaru 4-7 dana.

Tabela 13. Vrsta smještaja

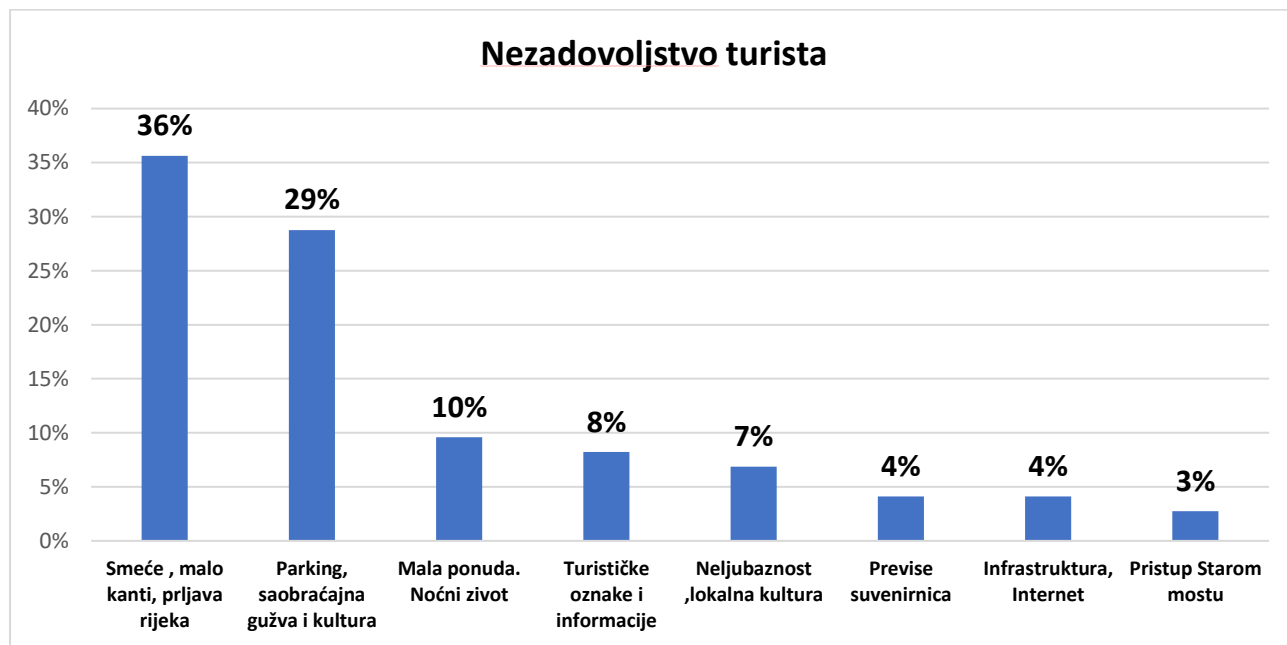
Većina je smještena u hotelima- njih 53,5 %. Što se tiče načina rezervacije smještaja, 69 osoba ili 44,5% njih je samostalno rezervisalo smještaj, 37 osoba ili 23,9 % njih je smještaj rezervisalo posredstvom turističke agencije i 11 njih na neki drugi način.

Tabela 14. Način na koji su došli do informacije o Mostaru

Informacije o Mostaru je njih 67 ili 43,2% saznalo putem društvenih mreža. Drugi značajan izvor informacija je bio preko turističkih agencija (17,4%) i na osnovu preporuka od prijatelja i rodbine (16,1%). Preko raznih web stranica informacije o Mostaru je dobilo 15 ispitanika ili 9,8%. Ostali su za Mostar čuli putem štampe ili TV.

Tabela 15. Mišljenje turista o ključnim problemima u gradu Mostaru:

Najveći dio ispitanika je nezadovoljan stanjem infrastrukturne i komunalnog reda: smeće, parking, saobraćaj. Ukupno 65% ispitanika je to stavilo kao glavne nedostatke.

Na osnovu opštih trendova i trenutne situacije u turizmu, u budućnosti se mogu očekivati sljedeće promjene na svjetskoj turističkoj sceni:

- Kontinuirani rast ponude i tražnje;
- Povećana diversifikacija destinacija i proizvoda;
- Promjene u glavnim motivima putovanja, novi proizvodi i načini promocije;
- Smanjenje troškova putovanja;
- Smanjenje dužine boravka/ putovanja;
- Promjene u načinu rezervisanja odmora (Internet);
- Značajne demografske promjene (starija populacija, promjene u sastavu porodice, povećana migracija stanovništva);
- Povećan broj individualnih putovanja (samostalno organizovanih);
- Nove prilike za budući turizam u nisko-budžetnim (engl. low cost) avio kompanijama;

Grad Mostar će i dalje imati porast dosadašnjih oblika turizma, ali mora da bude spreman da se brzo prilagodi ovim budućim trendovima, te da dalje razvija i povećava raznolikost turističke ponude, kako u samoj urbanoj zoni, a pogotovo je to bitno u ruralnim dijelovima grada.

IV SWOT analiza

Predstavljena SWOT matrica služi kao osnova za definisanje strateških pravaca razvoja Grada Mostara i njene vizije – definicije željene budućnosti. Vizija treba biti vodilja turističkog razvoja, odraz je vrijednosti, stavova i ciljeva svih aktera u turističkom razvoju Grada koji je svojim djelovanjem trebaju podržavati kako bi što bolje odgovorila budućim kretanjima i zahtjevima suvremenih turista.

SNAGE

- Ljepota, raznolikost i očuvanost krajolika
- Lokalni poljoprivredni proizvodi
- Niski stupanj zagađenja zraka
- Ugodna klima
- Zadovoljavajući smještajni kapaciteti
- Zadovoljavajući broj restorana
- Događanja i manifestacije , Skokovi, Red Bull takmičenje
- Gostoljubivost lokalnog stanovništva
- Bogato kulturno-historijsko nasljeđe UNESCO grad
- Tradicija bavljenja turističkom djelatnošću
- Geografski položaj i povezanost, Blizina jadranske obale, Zračna Luka Mostar
- Blizina emitivnih tržišta
- Cjenovno konkurentna

SLABOSTI

- Neadekvatna valorizacija prirodnih i kulturnih resursa u turističke svrhe
- Nedovoljan broj za tržište spremnih turističkih doživljaja
- Nedovoljna opća i turistička infrastruktura i signalizacija
- Nedovoljno turističkih informacijskih centara
- Nedovoljno uslužnih sadržaja/servisa na pojedinim turističkim lokacijama
- Sistem upravljanja- destinacijski menadžment
- Nedovoljan i neadekvatan marketing i promocija
- dnevni masovni turizam
- nepostojanje prostornog planiranja,
- infrastruktura, manjak parking prostora
- pristup za osobe s invaliditetom,
- svijest o značaju kulturne baštine,
- nedovoljna saradnje među institucijama, usaglašavanje nadležnosti za razvoj turizma,
- ekologija/odlaganje otpada,
- politička situacija, nepostojanje gradskog vijeća Mostara
- nedovoljna razvijenost ponude starih zanata i autohtonih proizvoda,
- neujednačen kvaliteta ponude od strane pružalaca turističkih i ugostiteljskih objekata,
- neefikasan sistem evidencije i baza podataka,
- problem educiranih kadrova – turističkih radnika,
- nepostojanje boniteta smještajnih kapaciteta,
- korištenje savremenih tehnologija i praćenje trendova u e-turizmu
- nepostojanje „turističke policije“ i nedovoljna inspekcija,

- nedovoljna prisutnost urbanog mobilijara (nedovoljno javnih toaleta , korpi za smeće, česmi, e-klupa)
- problem kanalizacije i otpadnih voda i odlaganja otpada posebno u staroj jezgri,
- nepostojanje takse za ulaz u staru jezgru Grada,
- “siva ekonomija”
- Nedostatak auto- kampova i smještaja u ruralnim dijelovima
- Nedovoljno ulaganja u turizam, neadekvatno stimulisanje razvoja turističkih djelatnosti
- Kratko trajanje sezone

PRIILIKE

- Promoviranje tradicionalnih zanata,
- Gastronomija,
- Inovacije i moderne tehnologije u turizmu,
- Blizina različitih lokaliteta/ponuda u okruženju
- Mogućnost prijavljivanja za međunarodne fondove i saradnju
- Trendovi novi turistički proizvodi (priroda , avantura, vjera, urbana umjetnost , zdravlje...)
- Povezivanje poljoprivrede , turizma i kreativne industrije
- Povećanje kapaciteta i kvalitete smještaja i usluga
- Strateški marketing za osvajanje novih tržišta
- Partnerstvo javnog i privatnog sektora
- Povezivanja Mostara Koridorom Vc i, željeznice, aerodrom
- Veliki potencijal radne snage koja ne odgovara potrebama tržišta
- Produženje sezone

PRIJETNJE

- Politička situacija u Bosni i Hercegovini
- Suprotstavljenost razvojnih opcija i projekata (aerodrom, nedovoljno zaštićeno kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe)
- Nedostatna finansijska sredstva za razvoj turizma
- Društveno-politička nestabilnost
- Rastuća konkurencija i promjena trendova
- Promjene eksternih činitelja u svijetu (politika, ekonomska stagnacija)
- Prirodne nepogode

Grad Mostar, na osnovu SWOT analize, trenutno raspolaže s manje snaga nego slabosti. Ipak se može kazati da pred Gradom Mostarom stoji mnogo prilika koje je uz kvalitetno korištenje postojećih snaga i svladavanje vlastitih slabosti moguće iskoristiti te tako postati prepoznata jedinstvena destinacija. Kao i mnoge druge destinacije postoje i ovdje vanjske prijetnje na koje se ne može utjecati, no njihov je obujam značajno manji naspram prilika.

U odabiru razvojne strategije nužno je osmisliti i razraditi ciljeve, prioritete i mjere . Na taj način će se ojačati snage u cilju korištenja prilika uz istovremeno smanjenje slabosti čime će se u konačnici potaknuti promjena trenutnoga stanja u Gradu Mostaru.

V Vizija i strateški pravci razvoja

VIZIJA

Vizijom razvoja se nastoji stvoriti slika poželjne budućnosti kojoj teže različite utjecajno-interesne grupe i pojedinci, posredno ili neposredno uključeni u razvoj turizma. Vizija turističkoga razvoja je cjeloviti koncept onoga što svi dionici destinacije uistinu žele postići u okvirima budućega turističkog razvoja. Grad Mostar kao već afirmirana turistička destinacija svoj status temelji na sretnom spoju prvenstveno unikatne kulturne baštine, specifičnosti prirodnih ljepota i bogatstva tradicionalnih sadržaja svojega okruženja.

S obzirom na činjenicu da turizam počiva na ljudima i njihovoj komunikaciji s korisnicima usluga, tradicionalna gostoljubivost i otvorenost građana Mostara također predstavlja izuzetno značajan faktor dugoročno održivoga turističkog razvoja. Građani i davaoci usluga su otvoreni prema turistima te je vidljivo, na osnovu dosadašnjeg iskustva u razvoju turizma, da su spremni na dodatno uključivanje i edukaciju u cilju kvalitetnijega razvoja destinacije. U narednih sedam godina Grad Mostar treba podići nivo međunarodno konkurentnih standarda poslovanja i razinu inovativnoga upravljanja destinacijom. Grad Mostar, turizam vidi kao priliku da na dugi rok kapitalizira svoje jedinstvene vrijednosti koje su globalno prepoznate. Ostvarenje vizije nije moguće bez dogovora svih aktera o ključnim pravcima djelovanja i razvojnim ciljevima. Nova vizija turizma Grada Mostara upućuje na činjenicu da prirodni i kulturni resursi trebaju dugoročno biti sačuvani i zaštićeni od degradiranja, odnosno da se koriste na održivi način, čime se osigurava potrebna ekološka, društveno-kulturna i ekonomska održivost.

GRAD MOSTAR jedinstvena i raznolika turistička destinacija, privlačna u svim dijelovima godine, prepoznatljiva po kulturno-istorijskom naslijeđu, ruralnom prostoru, autentičnosti doživljaja i atraktivnim proizvodima.

STRATEŠKI PRAVCI RAZVOJA

Turistički sektor se danas suočava s brojnim promjenama, posebice onima u njenom širem okruženju, a to su ponajprije ekonomske, ekološke, sociokulturne i demografske promjene koje bitno utječu na turističku djelatnost. Razvijenije turističke destinacije prelaze na suvremene modele poslovanja koji pretpostavljaju strateško promišljanje i pomno planiranje koje znači kontinuiranu prilagodbu i procese inoviranja u turizmu. Na globalnoj razini dolazi sve više i više do segmentacije turističke potražnje. Ta segmentacija potražnje posljedično uzrokuje prilagođavanje postojeće i razvoj nove turističke ponude kroz inovativne proizvode u srži kojih moraju biti „emocije“ i „potpunost doživljaja“. Turistička se ponuda mora nadograditi i diverzificirati, turističke destinacije moraju nuditi pakete različitih kombinacija proizvoda, svaki odgovarajući onome segmentu tržišta za koji se odredi najveći potencijal.

Može se reći da turistička potražnja nije problematična kategorija. Problem se otvara na strani turističke ponude koja mora pronaći odgovor na promjene očekivanja i zahtjeve turističke potražnje na temelju resursne osnove, razvijenog lanca ponude i odgovarajućeg sustava upravljanja. Potrebno je graditi nove sadržaje kojima bi se moglo uspješno upravljati elastičnošću potražnje (raditi na pridobivanju manje elastične turističke potražnje), a to je moguće kroz nove turističke proizvode i posebne oblike turizma za koje Grad Mostar ima značajan potencijal.

Opći cilj razvoja turizma Grada Mostara je povećanje konkurentnosti i međunarodne prepoznatljivosti

Rezultati koji se žele postići su :

- ✓ smanjenje sezonalnosti i povećanje noćenja u predsezoni i postsezoni
- ✓ popularizacija Mostara kroz autentične turističke usluge
- ✓ bolje korištenje razvojnih potencijala destinacije
- ✓ diferencijacija turističkog proizvoda
- ✓ poticanje stvaranja nove vrijednosti za objekte i mjesta koji trenutno nemaju funkciju
- ✓ stvaranje dodane vrijednosti za goste
- ✓ pozitivni multiplikativni učinci turizma

Ciljevi razvoja turizma grada Mostara

Predloženi ciljevi turističkog razvoja Grada Mostara su u najvećoj mjeri povezani s potrebom uklanjanja postojećih slabosti i nedostataka dosadašnjeg turističkog razvoja, a na koje je ukazale analiza postojećeg stanja i SWOT analiza. Uklanjanje tih manjkavosti turističkog razvoja omogućit će postupno oživotvorenje vizije razvoja turizma Grada Mostara.

U definiranju razvojnih ciljeva krenulo se od pretpostavke da će u idućem razdoblju sve veći naglasak trebati stavljati na upravljanje samom destinacijom, povećanjem raznovrsnosti turističke ponude, povećanjem kvalitete turističkog doživljaja, dalje smanjivanje sezonalnosti, produženja boravka i povećanje prosječne potrošnje po danu boravka.

Cilj 1: Uspostavljanje funkcionalnog upravljanja Mostarom kao turističkom destinacijom

Za razvoj turizma Grada Mostara nije dovoljno imati samo turistički proizvod. Taj razvoj zahtjeva sistemski i holistički pristup, strateško planiranje i uključivanje svih interesnih grupa u donošenju odluka. Planiranje, upravljanje i kontrola razvoja destinacije zahtijevaju sistemski i interdisciplinarni pristup, a polazna tačka u razvoju destinacije su potrebe turista koje trebaju biti zadovoljene .

Cilj ima za svrhu da se poboljša cjelokupno upravljanje područjem Grada Mostara kao turističkom destinacijom. Organizacija i njeno unapređenje je ključno za uspješno buduće upravljanje destinacijom i poboljšanjima u sektoru turizma i realizaciju postavljenih ciljeva i prioriteta. U okviru ovog cilja najveći akcenat je stavljen na unapređenje rada u gradskoj administraciji, kao i suradnja sa ostalim akterima u sektoru koji će biti glavni nosioci aktivnosti. U tom smislu, fokus je usmjeren na međusobnu koordinaciju u cilju korištenja navedenih potencijala, kombiniranje resursa radi izrade neophodnih dokumenata i kreiranja zajedničkih projekata.

Upravljanje destinacijom je kontinuirani proces u kojem turistički sektor, javna uprava i ostali subjekti usmjeravaju razvoj destinacije sa ciljem ostvarivanja zajedničke željene vizije destinacije. Uspješno upravljanje destinacijom je rezultat uključivanja različitih sektora, grupa, učesnika i partnera koji zajedničkim radom, svaki iz svoje perspektive, realizuju zajedničke ciljeve pojedine destinacije. Razvojem novih tehnologija u informacijsko-komunikacijskom sektoru upravljanje destinacijom dobija novi oblik, koji na određen način olakšava procese, ali zahtjeva uključivanje dodatnih aktera sa specifičnim znanjima.

Prioritet 1.1.: Jačanje gradske administracije za upravljanje turizmom

U razvoju turizma najvećim djelom je uključen Odjel za gospodarstvo, komunalne i inspekcijske poslove te je potrebno u gradskoj administraciji ojačati pozicije koje se nalaze u sistematizaciji radnih mjesta osoblja za turizam. Djelatnici bi imali zadatak da koordiniraju aktivnosti, daju savjetodavne usluge, prikupljaju i analiziraju podatke, planiraju i provode marketinške aktivnosti, iniciraju nove ideje i projekte, prate provedbu strateških dokumenata itd. Osim ovog odjela i drugi odjeli doprinose razvoju turizma (Odjel za financije i nekretnine, Odjel društvenih djelatnosti, Odjel za urbanizam i građenje, Odjel za organizaciju, pravne poslove, opću upravu, civilnu zaštitu i vatrogastvo).

Mjera 1.1.1. Jačanje kapaciteta kadrova za turizam u Odjelu za gospodarstvo, komunalne i inspekcijske poslove predviđenog po sistematizaciji

Mjera 1.1.2. Jačanje ljudskih i materijalnih kapaciteta svih odjela u gradskoj administraciji za razvoj turizma

Mjera 1.1.3. Razvoj i primjena planske dokumentacije za razvoj turizma

Mjera 1.1.4. Unapređenje financijskih instrumenata za razvoj turizma

Mjera 1.1.5. Unapređenje prikupljanja statističkih podataka, praćenja turizma

Mjera 1.1.6. Izrada Master plana za razvoj turizma Grada Mostara

Mjera 1.1.7. Izrada kataloga mogućih investicija u turističke projekte i program javno-privatnog partnerstva

Mjera 1.1.8. Priprema, apliciranje i implementacija projekata za razvoj turizma

Mjera 1.1.9. Osnivanje Fonda za podršku razvojnim projektima u turizmu

Mjera 1.1.10. Unapređenje rada inspekcijskih službi u cilju suzbijanja sive ekonomije

Mjera 1.1.11. Mehanizmi koordinacije sa ostalim nadležnim institucijama na svim nivoima vlasti

Mjera 1.1.12. Uspostava mehanizama praćenja i realizacije Strateškog plana

Prioritet 1.2. Uspostava gradske turističke zajednice

Imajući u vidu specifičnosti budućih zakona o razvoju turističke djelatnosti i specifičnosti razvoja turizma Grada Mostara, priroda buduće organizacije za destinacijski menadžment je lokalna i neophodno je uspostavljanje lokalne organizacije za upravljanje destinacijom- eng. Destination Management Organization (u daljem tekstu DMO) kroz osnivanje turističke zajednice Grada Mostara. Nacrtom novih Zakona o turizmu i Zakona o boravišnoj taksi koji se nalaze u proceduri predviđeno je da lokalne zajednice mogu osnivati turističke organizacije, a za njihovo finansiranje predviđeno je 80% sredstava prikupljenih iz boravišnih taksi. Svrha ove mjere je da se na osnovu novih Zakona o turizmu i Zakona o boravišnoj taksi koji se nalaze u proceduri osnuje gradska turističke organizacije, koja bi preuzela nadležnosti od Turističke zajednice HNK/Ž u dijelu koji se odnosi na grad Mostar.

Mjera 1.2.1. Lobiranje i zagovaranje za brže usvajanje nove zakonske regulative za Turističku zajednicu (u daljem tekstu TZ)

Mjera 1.2.2. Izrada Strategije razvoja TZ Grada Mostara

Mjera 1.2.3. Osnivanje TZ Grada Mostara

Mjera 1.2.4. Kadrovsko, materijalno i financijsko jačanje TZ Grada Mostara

Mjera 1.2.5. Primjena novih tehnologija i pametne specijalizacije u rad TZ Grada Mostara

Mjera 1.2.6. Izrada Marketing strategije razvoja turizma

Mjera 1.2.7. Uspostavljanje i razvoj veza sa ostalim akterima u zemlji i inostranstvu

Mjera 1.2.8. Organizacija i provođenje promotivnih aktivnosti u Gradu, BiH i inozemstvu

Mjera 1.2.9. Umrežavanje svih turističkih djelatnika u cilju povećanje ukupne, ali i pojedinačne ponude

Prioritet 1.3: Uspostava stalnog koordinirajućeg tijela za razvoj turizma Grada Mostara

Radi što kvalitetnijeg razvoja turizma u Gradu Mostaru treba da se uspostavi koordinacijsko tijelo za razvoj turizma kojim će upravljati Grad i koje će inkorporirati predstavnike javnog, privatnog, obrazovnog i nevladinog sektora. Ovo tijelo bi se bavilo analizom situacije i davanjem preporuka i savjeta za razvoj Grada Mostara kao turističke destinacije.

U periodu do osnivanja turističke organizacije grada kao buduće organizacije za upravljanje destinacijom- DMO Grada Mostara, potrebno je da Odjel za privredu na sebe preuzme integrativnu i razvojnu funkciju i vođenje turizma. Preporuka je i da se odmah uspostavi i koordinacijsko tijelo za razvoj turizma kojim će upravljati grad i koje će inkorporirati predstavnike javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Mjera 1.3.1. Mapiranje potencijalnih članova Stalnog koordinirajućeg tijela za razvoj turizma

Mjera 1.3.2. Osnivanje Stalnog koordinirajućeg tijela

Mjera 1.3.3. Izrada Akcionog plana rada

Mjera 1.3.4. Održavanje redovnih sastanaka

Mjera 1.3.5. Organizacija studijskih posjeta radi upoznavanja sa primjerima dobre prakse

Cilj 2: Poboljšanje infrastrukture

Kako bi grad Mostar postigao svoje ciljeve u razvoju turizma nužno je raditi na poboljšanju sveukupne gradske infrastrukture. To podrazumijeva različite mjere kojima bi se riješila ključna pitanja i izazovi s kojima se grad trenutno suočava: saobraćajna infrastruktura, parkiranje, zelene površine, upravljanje otpadom, turistička infrastruktura, unapređenje stanja komunikacijskih tehnologija. Stvaranje preduvjeta za uspostavu razvojne održivosti mora predstavljati ključnu plansku okosnicu budućeg razvoja turizma na cijelom području Grada Mostara.

Prioritet 2.1: Poboljšanje urbane i ruralne infrastrukture

Kvalitetna komunalna infrastruktura preduvjet je razvoja ekonomskih djelatnosti uključujući i turizam. U tom smislu na cijelom gradskom području moraju se kontinuirano unapređivati svi, za

gospodarski život vitalni infrastrukturni dijelovi. Što se tiče uočenih nedostataka u infrastrukturi, određen broj nikako neće biti moguće riješiti u kratkom roku i bez značajnih proračunskih ulaganja (manjkavost dijela komunalne infrastrukture, loše stanje lokalnih prometnica, i sl.). Neovisno o tome, za očekivati je da bi se, uveliko i kao rezultat kandidiranja određenog broja javno-komunalnih projekata za financiranje iz EU pretpristupnih fondova, konkurentska pozicija Grada Mostara na turističkom tržištu trebala bitno popraviti. Kako bi grad Mostar postigao svoje ciljeve u razvoju turizma nužno je raditi na poboljšanju infrastrukture. To podrazumijeva različite mjere kojima bi se riješila ključna pitanja i izazovi s kojima se grad trenutno suočava.

Mjere 2.1.1. Program prikupljanja, odvoza i odlaganja komunalnog otpada, uključujući definiranje položaja komunalnih kontejnera

Mjera 2.1.2. Poboljšanje uređenja i održavanja Starog mosta i zaštićenog područja

Mjera 2.1.3. Poboljšanje sistema javnog parkinga i privatnih parkinga

Mjera 2.1.4. Poboljšanje cestovne infrastrukture u urbanom i ruralnom području

Mjera 2.1.5. Poboljšanje u gradskom mobilijaru korištenjem novih tehnoloških rješenja (pametne klupe, pametna stajališta, označavanja ulica i objekata)

Mjera 2.1.6. Poboljšanje u održavanju zelenih površina uz saobraćajnice

Mjera 2.1.7. Poboljšanja ulične infrastrukture i stanja na trotoarima radi veće sigurnosti pješaka

Mjera 2.1.8. Poboljšanje zaštite oko devastiranih objekata

Mjera 2.1.9. Donošenje Plana korištenja napuštenih industrijskih, kulturnih, obrazovnih i vojnih objekata i zemljišta u vlasništvu grada

Mjera 2.1.10. Izgradnja biciklističkih staza i šetnica u urbanom dijelu

Mjera 2.1.11. Uspostavljanje sistema održavanja obala rijeka i jezera

Mjera 2.1.12. Poboljšanje kanalizacione infrastrukture u urbanom i ruralnim područjima

Mjera 2.1.13. Mjera izgradnje javnih česama i fontana

Mjera 2.1.14. Izgradnja gradske sportske hale

Mjera 2.1.15. Izgradnja novih i poboljšanja postojećih sportskih objekata

Mjera 2.1.16. Reguliranje divljih odlagališta otpada

Mjera 2.1.17. Poboljšanje učinkovitosti i umrežavanje rada komunalnih i javnih službi

Mjera 2.1.18. Jačanje međunarodne povezanosti zračnim, cestovnim i željezničkim prometom

Mjera 2.1.19. Poboljšanja u estetskom izgledu prilaza gradu

Prioritet 2: Poboljšanje turističke infrastrukture

Turistička infrastruktura temelj je turističkog razvoja budući da omogućuje funkcioniranje turističkih djelatnosti i aktivnosti u prostoru te služi kao potpora prilikom procesa transformacije turističkih resursa u turističke atrakcije. Potpuna, kvalitetna turistička infrastruktura je osnova za ugodniji boravak gostiju na prostoru Grada Mostara, te se zbog toga mora dodatno unapređivati kombiniranjem i korištenjem postojećih sa novim, tehnološki naprednijim rješenjima. Naravno i tu treba utvrditi prioritete, te prvenstveno zadovoljiti potrebu onih područja gdje je broj turista trenutno najveći ali i kontinuirano je širiti na ostala gradska područja- urbana i ruralna. Potrebno je stvoriti adekvatnu klimu za privlačenje domaćih i stranih investitora na čemu treba da poradi Grad Mostar, počevši od adekvatnog funkcioniranja odjela za urbanizam i građenje, do pojednostavljenja propisa registracije novih poslovnih subjekata i dobivanja potrebnih dozvola za njih, i smanjivanje gradskih taksi za isto.

Mjera 2.2.1. Unapređenje turističke signalizacije na cijelom području Grada Mostara korištenjem modernih tehnologija

Mjera 2.2.3. Revitalizacija napuštenih zaselaka/kuća u ruralnom ambijentu

Mjera 2.2.4. Podrška razvoju kampova i planinskih domova

Mjera 2.2.5. Podrška razvoju planinskih staza i biciklističkih ruta

Mjera 2.2.6. Izgradnja vidikovaca, odmarališta i planinskih skloništa u ruralnim područjima

Mjere 2.2.7. Uređenje plaža i staza uz riječne tokove i jezera

Mjera 2.2.8. Uređenje pristupnih puteva, staza i dvorišta kulturno historijskih spomenika

Mjera 2.2.9. Poticanje korištenja obnovljivih izvora energije i povećanje energetske učinkovitosti

Mjera 2.2.10. Program rada i upravljanja Turističkim visitor centrom na Buni

Mjera 2.2.11. Podrška rekonstrukciji, nadogradnji i izgradnji sportsko-rekreacionih centara uz rijeke ,jezera, na planinama

Mjera 2.2.12. Donošenje pravilnika o uređenju zgrada, fasada , instalacija

Mjera 2.2.13. Uređenje slobodnih prostora u gradu (npr. rondele, novi spomenici, hortikulturno uređenje isl.)

Mjera 2.2.14. Prilagođavanja infrastrukture za invalidne osobe (slabo pokretne, gluhoonijeme, slijepe)

Mjera 2.2.15. Uređenje objekata i prostora u gradskom vlasništvu i priprema za nove proizvode kulturnog turizma-kreativne industrije

Mjera 2.2.16. Podrška uređenju, obnovi i restauraciji starih kuća i objekata (u bosanskom i hercegovačkom stilu u svrhu turističke prezentacije kao dependansa muzeja)

Cilj 3: Razvoj turističke ponude i usluge

Daljnji razvoj suvremenog turističkog proizvoda Grada Mostara treba počivati na neiskorištenim resursima, posebice neiskorištenoj gradskoj imovini te ruralnim područjima koja su iznimno turistički atraktivna. Pritom se ne smije zanemariti briga o lokalnoj zajednici, okolišu, kulturnoj baštini i temeljnim vrijednostima Grada Mostara kao destinacije. Razvoj proizvoda i usluga treba uskladiti s temeljnim načelima održivosti razvoja turizma. Time se uspostavlja kompleksan lanac vrijednosti destinacije (od same organizacije i sustava rezervacija, preko prometa, smještajnih kapaciteta, ugostiteljskih objekata/hrana i piće), autentičnih proizvoda, turističkih resursa i atrakcija, organizacije manifestacija, izleta i tura, te ostalih pratećih usluga.

Prioritet 1: Razvoj ljudskih potencijala

Podizanje konkurentnosti turizma u Gradu Mostaru uvelike će ovisiti o raspoloživosti i kvaliteti ljudskog potencijala. Sve brže i intenzivnije promjene u tržišno-poslovnom okruženju i razvoj novih tehnologija zahtijevaju kontinuirano učenje i stjecanje novih znanja bilo da je riječ o privatnom ili javnom sektoru.

Podizanje kvalitete ljudskog kapitala svih aktera u razvoju turizma predstavlja dugotrajan proces koji se može i treba poticati radi povećanja efikasnosti. Za uspjeh tog procesa potrebna je uspostava učinkovite suradnje s adekvatnim obrazovnim institucijama nacionalne i/ili međunarodne prepoznatljivosti/kvalitete, uz angažiranje aktera iz razvojnih agencija, nevladinog sektora kao suradnika.

Mjera 3.1.1. Identificiranje potreba i programa obrazovanja i edukacije za turistički sektor

Mjera 3.1.2. Priprema i provedba subvencioniranih programa i obuka dokvalifikacije za rad u sektoru turizma

Mjera 3.1.3. Uspostaviti sistem suradnje i umrežavanja sa privatnim sektorom i obrazovnim institucijama radi realiziranja praktičnih obuka

Mjera 3.1.4. Podizanje svijesti kod stanovništva o značaju turizma i njegovoj sprezi sa okolišem

Mjera 3.1.5. Poticanje novih znanja i razvoj tehnologijske infrastrukture i usluga u turizmu

Mjera 3.1.6. Poticanje novih znanja u razvoju agroturizma, ekoturizma

Mjera 3.1.7. Organiziranje kurseva za turističke vodiče za specifične destinacije

Mjera 3.1.8. Populariziranje turističko-ugostiteljskih zanimanja i rada u turizmu

Mjera 3.1.9. Sistem stipendiranja učenika i studenata u turizmu

Mjera 3.1.10. Poticanje zapošljavanju mladih i žena u turističkom sektoru

Mjera 3.1.11. Razvoj sistema poslovnog savjetovanja u turizmu

Mjera 3.1.12. Educiranje turističkih djelatnika kroz program integrirane marketinške komunikacije

Mjera 3.1.13. Uspostavljanje godišnje turističke nagrade za najbolje turističke proizvode i turističke radnike

Prioritet 2: Razvoj turističke ponude

Planiranjem budućeg razvoja turizma valja voditi brigu da holistički koncept razvoja bude usklađen sa suvremenim tržišnim trendovima, preferencijama, navikama i interesima odabranih ciljnih skupina. Stvaranjem novih turističkih proizvoda, obogaćivanjem ponude i usluga doprinosi se stvaranju dodane vrijednosti boravka turista u Gradu Mostaru, te se smanjuje sezonalnost, proširuje se područje na ruralne dijelove Grada. Dostignuta razina turističkog prometa ostvarena je prvenstveno u zoni starog grada što jasno ukazuje ne samo na nedostatak dovoljnog broja interesantnih turističkih proizvoda van te zone, već i na nedovoljnu dubinu i širinu postojećeg turističkog lanca vrijednosti u Gradu Mostaru. Razvoj turističkog proizvoda treba uključivati niz razvojnih parametara različite razine kompleksnosti imajući u vidu segmentaciju tržišta, ali i jačanje konkurentnosti i atraktivnosti Mostara kao svjetski poznate turističke destinacije. Uspjeh počiva na sinergiji javnog, privatnog, obrazovnog i nevladinog sektora koji zajedničkim djelovanjem mogu vrlo uspješno djelovati na kreiranje novih projekata u turizmu, a kojima je cilj stvoriti proizvodno različitu turističku destinaciju. Prvenstveno je potrebno uspješnije povezati već postojeću ponudu turističkih proizvoda, iskustava i doživljaja, dopuniti je inovativnim proizvodima koji generiraju novi doživljaj za kojima je u potrazi suvremeni turist. Uz to, posebno valja voditi računa o načinu korištenja prostora, zaštititi prostora, odnosno brizi i zaštititi okoliša.

Mjera 3.2.1. Mapiranje trenutne turističke ponude i potencijalnih resursa za razvoj

Mjera 3.2.2. Uspostavljanje centara za prezentaciju i distribuciju proizvoda malih proizvođača u ruralnim područjima

Mjera 3.2.3. Razvijanje programa i projekata podrške seoskim domaćinstvima koji će biti podržani od svih nivoa vlasti ili međunarodnih projekata

Mjera 3.2.4. Razvoj i podrška razvoju ruralnog turizma kroz osmišljavanje novih tematiziranih i novih turističkih proizvoda namijenjenih uskim tržišnim segmentima (vino, sir, voće, med, smilje, maslinovo ulje)

Mjera 3.2.5. Razvoj i podrška razvoju turizma na otvorenom kroz osmišljavanje novih tematiziranih novih turističkih proizvoda (planinarenje, lov, ribolov, jahanje)

Mjera 3.2.6. Razvoj i podrška razvoju avanturističkog turizma na otvorenom kroz osmišljavanje puteva i itinerera (brdski biciklizam, rafting, ronjenje, canoeing, canyoning, rock climbing, zip-line)

Mjera 3.2.7. Podrška razvoju turističke ponude zasnovane na kulturi života i rada ruralnog stanovništva (tradicijski obrti i zanati, tradicijsko graditeljstvo, suhozidine i sl)

Mjere 3.2.8. Podrška razvoju raznih oblika foto safarija na planinama, rijekama, jezerima

Mjera 3.2.9. Plan i program razvoja novih vrsta usluga i proizvoda u starom gradu (kulturnih, sportskih, gastronomskih ..)

Mjera 3.2.10. Plan i program za razvoj novih usluga i proizvoda u ostalim dijelovima grada

Mjera 3.2.11. Podrška postojećim i razvoj novih kulturnih manifestacija u urbanom djelu Grada Mostara (Mostarsko proljeće, Mostarsko ljeto, Šantićeve večeri poezije, Liska, muzički festivali itd)

Mjera 3.2.12. Podrška kulturnim manifestacijama u ruralnim dijelovima Grada Mostara

Mjera 3.2.13. Razvoj Adventa i Wintervila

Mjera 3.2.14. Podrška razvoju sportskih događaja (Red Bull skokovi, Skokovi sa starog mosta, polumaraton, td)

Mjera 3.2.15. Podrška razvoju kongresnog turizma

Mjera 3.2.16. Razvoj i uvođenje smart card ili smart pass za turiste

Mjera 3.2.17. Podrška uvođenju i certificiranju raznih standarda za podizanje kvalitete usluge (HACCP, ISO, BFS,)

Mjera 3.2.18. Podrška razvoju kreativne industrije i njeno umrežavanje

Mjera 3.2.19. Dodatna podrška za razvoj svih vrsta manifestacija od oktobra do aprila radi produženja sezone

Mjera 3.2.20. Podrška turističkim agencijama za uključivanje manifestacija u paket aranžmane

Prioritet 3: Unapređenje smještajne i ugostiteljske ponude

Grad Mostar, kao destinacija, kako bi ostvarila definirani strateški cilj, a to je podizanje razine konkurentnosti i atraktivnosti destinacije mora započeti s ulaganjem u podizanje razine kvalitete svih vrsta smještajnih kapaciteta. Hrana i piće čine ključnu komponentu turističke ponude. Restorani su kritični element destinacijskog lanca vrijednosti koji mogu značajno osnažiti imidž destinacije. Oni čine neophodnu potpurnu uslugu, doprinose otvaranju novih radnih mjesta, generiranju dodatnih prihoda, ali i multiplikativnim učincima po ostale sektore (posebice vodeći računa o lancu nabave koji može biti lokalni). Na taj se način potiču lokalni proizvođači, poljoprivrednici i dobavljači. Pored restorana, važni su i sve ostale vrste objekata koji nude pripremu hrane i pića. Treba ohrabriti i podržati investicije, domaće i strane, kroz poboljšane i olakšane uvjete.

Mjera 3.3.1. Podrška i subvencioniranje unapređenja kategorija i proširenja kapaciteta smještajnih objekata u urbanom dijelu

Mjera 3.3.2. Podrška i subvencioniranje unapređenja kategorija i proširenja kapaciteta seoskih smještajnih objekata, izgradnje deficitarnih sadržaja

Mjera 3.3.3. Podrška i subvencioniranje smještaja u kampovima, apartmanskim naseljima, planinskim domovima

Mjera 3.3.4. Podrška ugostiteljstvu za razvoj tematske ponude u posluživanju pića, hrane, organiziranju događaja

Mjera 3.3.5. Podrška organiziranju studijskih posjeta radi primjene dobrih praksi

Prioritet 4: Unapređenje promocije i marketinga

Nije dovoljno samo obezbjediti sve što je potrebno za razvoj turizma, potrebno je razviti paletu proizvoda i učiniti ga dostupnim ciljnim kupcima. Važna stavka u cjelokupnom razvoju je da se te informacije na adekvatan, pravovremen i prihvatljiv način isporuče na samom području Grada Mostara ,ali i na ciljane tržišta maksimalno koristeći nova tehnološka rješenja. Kako bi se prezentirali svi potencijali i turistički proizvodi sa područja Grada Mostara neophodno je napraviti Marketing plan sa svim njegovim osnovnim elementima kojim se želi promovisati Grad Mostar kao turistička destinacija kojom se upravlja na održiv i sistematičan način, ali je neophodno pratiti i kontrolirati provedbu da bi se vidjelo u kojoj se mjeri ostvaruju planirane aktivnosti , odnosno upozoriti na odstupanja predviđenih razvoja akcija i dati osnovu za korektivne mjere.

Mjera 3.4.1. Izrada Marketing plana - suvremeni marketinški i promocijske modeli

Mjera 3.4.2. Uspostava mehanizama kontrole i praćenja provedbe marketing plana

Mjera 3.4.3. Implementacija Marketing plana kroz koordinaciju provedbe marketinških i promotivnih aktivnosti

VI PROVEDBA I PRAĆENJE RAZVOJA TURIZMA GRADA MOSTARA

Planiranje, upravljanje i kontrola razvoja destinacije zahtijevaju sistemski i interdisciplinarni pristup, a polazna tačka u razvoju destinacije su potrebe turista koje će biti zadovoljene kroz materijalne i nematerijalne elemente ponude na destinaciji. Dosadašnja situacija u razvoju turizma grada Mostara pokazuje da se destinacijom kao cjelinom i samim tim i razvojem turizma nije efikasno upravljalo.

Uspješna provedba sva tri prethodno zacrtana strateška cilja trebala bi rezultirati: (1) povećanjem poduzetničke aktivnosti na cijelom području, (2), ubrzanim povećavanjem broja (samo)zaposlenih u turizmu i njemu srodnih djelatnosti (osobito pripadnika mlađih dobnih skupina), (3) nastavkom jačanja međunarodne prepoznatljivosti Grada Mostara, osobito u kontekstu privlačenja željenih/ciljanih tržišnih segmenata tijekom različitih dijelova godine, (4) povećanjem prosječne (turističke) potrošnje po danu boravka, i (5) postupnim rastom životnog standarda stanovništva.

Strateški dokument predstavlja početni korak u objedinjavaju želja i potreba svih turističkih aktera te njihove interakcije u cilju stvaranja održivoga razvoja destinacije koji će donijeti koristi svakom od njih, ali i samoj destinaciji kao cjelini. Zato je veoma važno njihovo zajedničko djelovanje i razumijevanje kako bi se ostvarili postavljeni ciljevi. U tom kontekstu potrebno je voditi računa o sljedećem elementima praćenja i kontrole provedbe:

- ✓ Vodstvo, odnosno tko i zašto inicira promjene
- ✓ Usklađivanje interesa i ciljeva dionika destinacije
- ✓ Kvalitetna komunikacija
- ✓ Praćenje provedbe

Grada Mostar , kroz Odjel za gospodarstvo, komunalne i inspekcijske poslove preuzima punu odgovornost za budući razvoj turizma Grada kroz provedbu i praćenje efekata Strateškog plana. Strateški plan razvoja turizma je sredstvo uspostavljanja nove vizije razvoja i unaprjeđenje upravljačkoga sustava temeljenoga na partnerskom odnosu svih aktera čiji je cilj održivi razvoj turizma i Mostara kao prepoznatljive turističke destinacije.

Različiti su akteri su svojim pojedinačnim interesima na određen način obilježili dosadašnji razvoj turizma Mostara koji se ponekad zbog njihovih različitih interesa stihijski razvijao. Istovremeno, snažno izražen nedostatak komunikacije i suradnje između pojedinih aktera doveo je do preklapanja pojedinih sadržaja, smanjenja učinkovitosti i prekomjerne upotrebe resursa. Dobar dio toga se dešavao zbog samih problema koje je Grad Mostar imao a vezani su za njegovo funkcionisanje kao jedinice lokalne uprave. Grad Mostar usvajanjem ovoga dokumenta , nakon uspostave pune funkcionalnosti administracije , bi preuzeo odgovornost za razvoj turizma. Održivim korištenjem svih raspoloživih resursa, ali i instrumenata koji mu stoje na raspolaganju cilj je da se posredstvom turizma ostvariti ekonomski napredak i podigne kvaliteta života stanovništva.

Da bi ostvarili misiju, viziju i ciljeve, nije dovoljno formulirati strategiju, već je neophodno i izvršiti strategijsku promjenu, tj. implementirati strategiju. Za implementaciju strategije neophodni su organizacioni i financijski resursi. Preduslov za to su dobra informiranost o mogućnostima za financiranje, blagovremena priprema projekata i konsolidacija sa kapacitetima budžeta kako bi se osiguralo neophodno financiranje iz više izvora.

Praćenje (monitoring) Strateškog plana predstavlja kontinuirano prikupljanje podataka o realizaciji pojedinih mjera u okviru Strateškog plana, na osnovu unaprijed poznatog plana aktivnosti, koji uključuje njegovu vremensku i prostornu dimenziju, inpute, autpute i rezultate. Ono osigurava kontinuirano primanje povratne informacije o implementaciji, odnosno rezultatima njihove implementacije. Omogućava da se identifikuju stvarni ili potencijalni uspjesi, odnosno problemi i to dovoljno rano kako bi se provele neophodne izmjene i prilagođavanja u okviru samih programa i projekata, odnosno njihove realizacije. Osim ovoga putem uspostavljenog monitoringa poboljšat će se kvaliteta, efikasnost, učinkovitost kao i komunikacija između učesnika u implementaciji strategije. Monitoring izvještaj će sadržavati podatke o planiranim/realizovanim aktivnostima, napretku u realizaciji strategije i preporukama za poboljšanje, te se javno objavljivati.

Ocjena (evaluacija) strateškog plana predstavlja periodično ocjenjivanje njegove relevantnosti, učinka, uticaja i efikasnosti u pogledu unaprijed definiranih strateških ciljeva, prioriteta i pojedinih mjera. Njime se preispituje sadržaj pojedinih programa, projekata i aktivnosti putem kojih se realizuje cjelokupni plan i donose zaključci o uspješnosti njihove realizacije. Evaluacija implementacije strategije će se vršiti jednom godišnje na osnovu podataka sakupljenih kroz razne izvještaje i praćenja.

Kao poseban doprinos ostvarenju praćenja provedbe ovoga strateškog dokumenta, a u cilju što bolje realizacije, preporučuje se izrada akcijskoga plana razvoja turizma, marketinškog plana te pojedinačnih planova razvoja nekih specifičnih oblika turizma

Izvori:

1. Studija turističkih potencijala grada Mostara, Ekonomski institut Sarajevo, 2010.
2. Strategija integriranog razvoja grada Mostara 2017-2026, 2016.
3. Kulturno-povijesna i prirodna baština za područje grada Mostara, ECO PLAN Mostar, 2010
4. Studija zaštite prirode grada Mostara, 2010.
5. LEAP grada Mostara, ECO PLAN, 2009.
6. Strategija kulture grada Mostara, 2018.
7. Studija saobraćaja grada Mostara, 2010.
7. Strategija održivog razvoja turizma na UNESCO-vom lokalitetu svjetske baštine "PODRUČJE STAROG GRADA OKO STAROG MOSTA U MOSTARU", 2019. Tim Clancy
8. Službe gradske administracije grada Mostara
9. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture, sporta HNK/Ž Mostar
10. JU Služba za zapošljavanje HNK/Ž Mostar
11. Turistička zajednica HNK/Ž Mostar
12. Istraživanje Kulturni turizam Mostar, 2018., PMF Smjer turizma Sveučilišta u Mostaru
13. Asocijacija za ekonomski razvoj REDAH Mostar